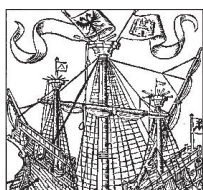

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2020. március
XXVII. évfolyam 1. szám

Fiúk, vajon mi lett veletek? Igen, veletek, akik tizennyolc évetek minden magabízó erejével, ki-sportoltan és egészségesen álltok mindannyiunk szeretett gimnáziumának udvarán, valamikor a múlt század húszas éveinek végén, hogy egy szabadtéri korlátgyakorlattal elkápráztassátok tanáraitokat, szüleiteket és – ahogy az egy maturandushoz illik – az egész világot. Tudom, már régen befejeztétek e földi létre rendelt valamennyi gyakorlatotokat, hiszen ez a parádé, ahogy a fénykép is, már csaknem száz éves. Hányan estek el közületek a háborúban, hányan jutottak málenkij robotra, hányan lettek emigránsok, földönfutók, elvesztettek?

És hányan csináltak szép karriert, rendszereken átívelőt?

Amikor én tapostam ennek az udvarnak a köveit, a gépház előtti részen egy bekerített kosárlabdapálya állott (Verbényi tanár úr, köszönjük), a korlát helyén kézilabdapálya, vörös salakkal – mi, amikor csak tehettük, fociztunk rajta. Glottnadrág és fehér trikó járta akkoriban, fekete felirattal, mely csupa nagybetűvel középiskolánk nevét hirdette. De mi is úgy léptünk erre az udvarra, olyan büszkén és rettenthetetlen hittel, mint az elődeink. Miránk nem leselkedtek oly ordas veszélyek, mint rájuk, de jutott nekünk is jóból, rosszból. És megtanultuk, amit a Könyves udvarán még csak sejtettünk, hogy az élet, sajnos, nem pontozásos sportág. □ *Jolsvai András*

Epizódok egy iskola történetéből

Válogatás az Újpesti Napló híreiből

„A VKM. [Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium] az újpesti áll. leánygimnázium tanártestületének felterjesztésére az intézetnek Kanizsay Dorottya leánygimnázium nevet adta, kapcsolatban azzal a rendelettel, hogy a középiskolák a kiváló nemzeti alakok nevét viseljék. Kanizsay Dorottya a XVI. században élt s Geréb Péter nádornak, majd a hatalmas Perényi Imre nádornak volt a felesége s udvara a nemes ifjak és leányok kiváló képzéséről volt híres. A szegények és elnyomottak melegszívű pártfogója volt s személye nagy tiszteletben állott az országban, míg II. Lajos egy okiratában a női nem ékességének mondja. Okosságára vall, hogy kétizben a rendek tanácskozására is meghívták. Időszerint legaktuálisabb nemes cselekedete az volt, hogy a most 400 éves évfordulójú, szomorú eredményű mohácsi csata összes halottait ő temettette el saját költségén.” (1926. május 29.)

„Az újpesti leánygimnázium története. Irta: dr. Cserba Dezső. [...] 1923. október 3-án a közoktatásügyi miniszter közli, hogy intézkedjék a város az elhelyezés iránt, mert ellenben az iskolának megszüntetését helyezi kilátásba. [...] Az intézetet fenyegető megszüntetés veszélye az intézet igazgatóját dr. Zibolen Endrét bírja arra, hogy a kérdést újabban a városi közgyűlés elé vigye és ennek hatásaként jelentkezik az, hogy 1924. február hó 12-én önálló indítványt terjesztenek elő dr. Ugró Gyula és Major Gyula, melyben utasítja a városi közgyűlés a tanácsot, hogy a végleges elhelyezés tekintetében a tanács április végéig tegyen javaslatot. [...] Kellő megoldás útjára még akkor sem tért a gimnázium épületének ügye, mert [...] a Lőrinc utcai elemi iskola négy tantermének és három lakásul felhasznált helyiségének és három tanítói lakásnak felhasználásával, melyre a szükséges összeget az érdekeltek adnák össze, a kérdést megoldani. A terv azonban nem vált valóra, [...] kijelentette a miniszter, hogy amennyiben a végleges elhelyezésről a város nem gondoskodik, 1926.

tanévtől kezdődőleg az iskolát fokozatosan visszafejleszti. [...] 1926. február 25-én megtartott közgyűlés 100.000 aranykorona költséget szavazott meg azzal, hogy ezen összeggel a Gaál Mózes tankerületi főigazgató által felvett emelet ráépítés végeztessék el. [...] felterjesztésében a városi tanács megállapítja, hogy az intézet művelődési és kulturális szükség, amelyből egyúttal érthetővé válik a veszedelmnek nagysága, amely a várost fenyegette az által, hogy megfelelő elhelyezés hiányában az intézet megszűnik. [...] A város 3000 millió körüli összeget áldozott a kulturális célnak és az épület beosztása kitűnően megfelel a kívánalmaknak. [...] Az iskola mely jelenleg 108 m. homlokzaton van elhelyezve, szépen ékesíti a város egyetlen parkjával díszített Ferenc József teret és hozzájárul ahhoz, hogy az intézetben folyó szép és nemes munka külsőleg is kellemes keretet nyert.” (1926. június 19.)

„Közöljük a nagyközönség érdeklődésére is számot tartó hírt, hogy a vallás és közokt. Miniszter úr az újpesti áll. leánygimnáziumot f.é. szeptember 1-vel kezdődő hatállyal leánylíceummá alakította át, mely iskolafaj latinmentes iskola, tananyagában különösebben figyelembe veszi a női lélek érdeklődési körét és érettségi bizonyítványa az egyetemre épügy jogosít, mint az eddigi leánygimnázium. Az ország 35 leányiskolája közül 6 lett leánygimnázium, 1 leánykollégium és 28 leánylíceum. Az új miniszteri rendelkezés szerint tehát a leánylíceum a tulajdonképpeni hordozója a középiskolai leányoktatásnak. Az új iskola az I. osztállyal kezdődik.” (1927. június 18.)

„Az újpesti m. kir. állami Kanizsay Dorottya leánylíceum június hó 1-én, d.u. fél 5 órakor az újpesti Blaha Lujza Színházban az iskola tíz éves fennállásának emlékére jótékonycélú előadást rendez. [...] Jegyek váltakozhatók az újpesti áll. leánylíceum szülői fogadójában d.e. 10-12-ig, és a színház pénztáránál. Tekintettel a jótékonycélra, felülfizetéseket köszönettel elfogadnak.” (1929. június 1.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÓRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
DR. DERCE TAMÁS *jogász,
történész*
FORGÁCS ANDRÁS *okl. gépészmérnök*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,
gimnázium-igazgató*
DR. KÓRÖS ANDRÁS *ny. kúriai bíró*
JOLSVAI ANDRÁS *író, főszerkesztő*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LŐRINCZ RÓBERT *könyvtáros,
könyvtárigazgató*
MAJOR TAMÁS *színművész*
PERKÓ MAGDOLNA *ny. tanár,
szakközépiskola-igazgató*
DR. SZERÉNYI MÁRIA *ny. tanár*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-
gyűjtemény-vezető*
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA
c. egyetemi docens (ELTE)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2020. március
XXVII. évfolyam 1. szám

Tornaünnep a Könyves gimnázium udvarán (részlet) (Forrás: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

1	JOLSVAI ANDRÁS <i>Fiúk</i>
2	<i>Epizódok egy iskola történetéből</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	PERKÓ MAGDOLNA <i>100 éves a Kanizsai Dorottya Leánygimnázium, 1. rész</i>
7	DR. SZERÉNYI MÁRIA <i>A Károlyi család Ady újságcikkeiben</i>
Dokumentum	
10	DR. DERCE TAMÁS <i>Egy szerződés, amely létrehozta a Káposztásmegyeri hegységcséget</i>
Közlemények	
12	TÓSZEGI ZSUZSANNA <i>Adalékok az ezeréves Károlyi család főti ágának alapítójáról, gróf Károlyi Istvánról</i>
15	FORGÁCS ANDRÁS <i>Kremenezky, a kemény ellenfél és partner</i>
17	LŐRINCZ RÓBERT <i>A kalapos szobrász Bokros Birman Dezső emlékezete</i>
20	DR. KÓRÖS ANDRÁS <i>Szemelvények dr. Fraknóy Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 4. rész</i>
23	KRIZSÁN SÁNDOR <i>Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 19. rész</i>
25	MAJOR TAMÁS <i>Mit jelent számomra a Duna</i>
Híres újpestiek	
26	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Major Tamás</i>
Interjú	
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Tudománnyal és hittel</i>
32	Helytörténeti hírek

PERKÓ MAGDOLNA

100 éves a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium 1. rész

Az 1914–1920 közötti időszak a huszadik század magyar történelmének egyik legválságosabb periódusa volt. Újpest városvezetése ebben a viharos időszakban is felismerve az oktatás fejlesztésének jelentőségét, folytatta a század elején megkezdett iskolaalapítási munkáját. Újpest az állami polgári iskolák fenntartásához 1919 végéig minden évben 3600 koronával járult hozzá.

1902 szeptemberében négy új elemi iskola épülete és az I. számú Polgári Fiúiskola is elkészült. A fiú- és a leányiskolában összesen mintegy 900 tanuló végezte tanulmányait. A Ferenc József (később: Április 4., ma: Tanoda) téri iskola épülete ekkor még kétszintes volt.

A leánygimnázium alapításának első terve
1915. június 16-án a Lujza Leányegyesület (akkor már tíz éve működő, nagyrészt az újpesti

serdülő lányokat egyesítő, 750 tagot számláló egyesület) azt kérte a várost vezető testülettől, hogy az újpesti állami főgimnáziumot a lányok számára is nyissák meg. Az egyesület, ösztöndíjjal segítené a középiskolába járó lányokat tandíjuk fizetésében és a tanszervásárlásukat is támogatná. A képviselőtestület a kérésben foglaltakat egyhangúan elfogadta, és döntött a következő tanév eleji kezdésről. Az iskolakezdés azonban csak terv maradt, mivel a Budapest vidéki tankerületek királyi főigazgatója, az iskola megnyitásához nem járult hozzá, mondván, hogy az nincs kellően előkészítve. A következő évi indítást is szigorú feltételekhez kötötte.

Dr. Cserba Dezső képviselő javaslatára mégsem kerül le véglegesen a napirendről az ügy, de a Leánygimnázium ekkor még nem épülhetett meg. „1918 nyarán az ő fáradozásainak az eredménye a 105.245/1919. sz. VKM. rendelet, mely az Újpesti Állami Leánygimnáziumot megteremtette. [...] A legnagyobb nehézséget az iskola elhelyezése okozta és e részben különös érdemei vannak Scherer Gyula az I. sz. Állami Polgári Leányiskola akkori igazgatójának, ki a város kultúrigényei iránt érzett nagy megértéssel igazán önzetlenül felajánlotta iskoláját ideiglenes otthonul” – írta az Újpesti M. Kir. Állam Kanizsay Dorottya Leánygimnázium értesítője az 1925/1926. tanévről.

Mégiscsak elérkezett az idő és 1919. szeptember hó 28-án, kényszerű „albérletben” ugyan, de az Újpesti Magyar Királyi Állami Leánygimnázium megkezdte működését. Az első 6 évben, az akkori viszonyok miatt, igen sok nehézséggel kellett megküzdeni az iskola vezetőinek, tanárainak és diákjainak. „[...] hat éven át kellett a délutáni órákban tanítanok mesterséges világítás mellett, a helyzet kényszerűségénél fogva jórészt szellőzetlen termekben, hiányos felszereléssel, idegen intézetben és vendéglátóink az I. sz. áll.

A Lujza-Leányegyesület irodalmi lapja 1911-ből

polgári leányiskola igazgatójának és tanári testületének minden önzetlen jóindulata mellett is abban a tudatban, hogy terhére vagyunk másoknak. Bizony szenvedett itt tanár és tanítvány egyaránt” – fogalmazott az 1926-ban megjelent iskolai értesítő.

Az első tanévet 1919. szeptember hó 28-án kezdték meg 4 osztállyal, 201 növendékkal az I. sz. Állami Polgári Leányiskolában, Dr. Zibolen Endre igazgató irányításával. A tanítás délután 14–18 óráig tartott. Az 1923/24. tanévben teljes 8 osztályúvá fejlődött az iskola. 1924/25. tanév hozta meg a várva-várt fordulatot az iskola életében: Újpest város képviselőtestülete megszavazta az építkezéshez szükséges összeget, és az iskola végleges elhelyezést nyert a Ferenc József téren, a már ott lévő épületre történő emeletréépítéssel.

Dr. Lersch Ernő, az iskola akkori igazgatójának szerkesztésében megjelent értesítő adott hírt az örömteli eseményről: „[...] Az 1925/26. tanév első fele örömteli várakozásban telt el, de még a régi helyen, második fele már új otthonunkban talált, nagy lelki megnyugvásban. Január 16-án vonultunk be először új otthonunkba”.

A 105.245/1919. sz. Vkm. rendelet azal a feltétellel nyitotta meg Újpesten az állami leánygimnáziumot, hogy épületről a város fog gondoskodni. Ennek a kötelezettségének részben tett eleget a város, amikor három millió korona költséggel az új otthont megteremtette. Az épület utcafronti része 101 méter, a két oldalszárny 42-42 méter, a két belső szárny pedig 17-17 méter hosszú. Volt 8 tágas osztályterme, egy nagy (21.5 m²) rajzterme, amely egyben díszteremként is szolgált, egy énekterme, egy rajzszertára, egy természetrajz-földrajzi, egy vegytani és egy fizikai szertára, fizikai előadóterme, fizikai laboratóriuma. Ezen kívül egy tanári szoba szülői fogadóval, egy tanári könyvtár és egy ifjúsági könyvtári helyiség, két irodahelyiség, végül egy altiszti és egy igazgatói lakás. A tantermek hosszú, világos folyosóra nyíltak, két pihenővel. Volt egy kicsi, kedves udvara is.

Az 1926. évi XXIV. törvénycikk kétféle leány középiskolát tervezett, leánygimnáziumot és leányliceumot. A Kanizsay az 1927/28. tanévtől egészen az 1934/35. tanévig leányliceumként működött. Csak az 1934. évi

XI. törvénycikk teremtette meg az egységes iskolatípust, a leánygimnáziumot.

Az 1925-26-os tanévet az iskola életében még emlékezetesebbé tette a névadó ünnepség. „[...] A mi választásunk a XVI. század egy nagy nőalakjára, Kanizsay Dorottyára esett [...], Kanizsay Dorottya több százados nagy családnak a sarja, melynek tagjaiból erdélyi vajdák, bánok, főispánok kerültek ki, sőt egyik tagja az ország prímása is volt. [...] legnagyobb tette azonban a mohácsi vész hősi halottainak az eltemetése volt. [...] Ez a nemes cselekedete teszi éppen ma, a mohácsi vész 400 éves fordulóján különösen megokolttá, hogy ennek a nagy magyar aszszonynak örök emléket állítsunk azzal, hogy nevét odairjuk iskolánk homlokára, őt magát pedig követendő példaképül állítjuk oda leányainknak [...]” – olvashatjuk a leánygimnázium 1925-1926. évi értesítőjének bevezetőjében.

Az iskolaavató ünnepségre 1926. február 3-án délelőtt került sor, az új iskola második emeleti rajztermében, amelyen az iskola tanárai és diákjai mellett, részt vettek a minisztérium képviselői, az újpesti városvezetés részéről dr. Semsey Aladár polgármester, a városi tanács képviselői, a tanterület főigazgatói, az egyházak képviselői és dr. Zibolen Endre az iskola első igazgatója (1919–1923).

Semsey Aladár polgármester adta át az új épületet dr. Lersch Ernő igazgató úrnak.

A Kanizsay Leánygimnázium 1919-ben, az I. sz. Állami Polgári Leányiskolában kezdte meg működését (Forrás: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

Az igazgató úr az alábbi szavakkal zárta beszédét: „Mélyen tisztelt Közönség! [...] a kezdet nehézségein túl vagyunk immár. [...] A mi kötelességünk most már a munka állandóságát és intenzitását biztosítani. [...] Újpest városa dicséretes módon új oltárt emelt és tüzet gyújtott. Mi, ennek az iskolának a munkásai, éleszteni akarjuk e tüzet szent lelkesedéssel abban a hitben, hogy ettől a tűztől majd újból lángra kapnak ott a végeken a romjaikból felemelt oltárok szent tüzei. Adja Isten, hogy így legyen!” (Lersch Ernő 1926.) Ezután a résztvevők megtekinthették a leánygimnázium tanulójának ünnepi műsorát.

Az 1925/1926-os tanévtől minden évben az iskola akkori igazgatóinak (dr. Lersch Ernő 1923–1939, dr. Porcsalmi Zoltán 1939–1946, dr. Sipos Lajos 1946–1949) gondozásában kiadták a leánygimnázium értesítőjét, amely röviden ismertette az év iskolai eseményeit.

Budapest oktatásügyét, művelődéspolitikai irányelveit a két világháború között, a „keresztény-nemzeti” gondolatok határozták meg. A revíziós időszak keresztény konzervatív értékrendje fontos csomópont volt a Kanizsay életében is. A közösséghez tartozást többek között egyenruha, sapka és kítűző szimbolizálta. Az iskola Centenárium évkönyvében erre így emlékszik Szécsi Gáspárné Kincses Rózsa, aki 1935-ben lett a Kanizsay leánygimnázium tanulója: „[...] Büszkén is hordtuk, mert ilyen nem volt másnak. Csíkos anyaga volt, eltért az általában megszokottól. A nyári viselet fehér alapon kék csíkkal és matrózgallérral, ünnepi alkalmakkor fehér blúz matrózgallérral és rakott szoknya. Blúzunkat két szalag díszítette, ha egyik hiányzott, bizony beírás járt érte. Utolsó diákéveimben magyaros zsinórozású, világoskék nyári ruhánk volt, ez Bocskai-sapkával egészült ki. Az utóbbit a szép hajú lányok levették, ha kiléptek az iskolából. Ez már lázadásnak számított, mert nagy rend és szigorú fegyelem volt”.

Szécsi Gáspárné dr. Kincses Rózsa 1948-ban szerzett egyetemi diplomát magyar–német–latin szakos középiskolai tanárként. 1956 szeptemberétől kezdett tanítani a Kanizsay-ban, 1983-ig volt a tantestület tagja. Testvére, Kálmánné Kincses Olga matematika–fizika szakos tanárként ugyancsak a Kanizsay-ban tanított.

A kanizsai diákság többsége a keresztény polgári középosztályból került ki. A hitoktatás szerves része volt a mindennapoknak és a vallásgyakorlásra is lehetőség volt iskolában.

A második világháború az iskola számára ismét jelentős megrázkódtatást hozott. 1944. október 11-én a Magyar Királyi Honvédség katonai célokra lefoglalta az iskola épületét, így a tanítás két évig szünetelt az épületben. Az iskola diákjai más újpesti iskolákban voltak kénytelenek folytatni tanulmányaikat. A Kanizsai Dorottya Leánygimnázium épülete hadikórházként működött, az épületet a szovjet csapatok a tél folyamán heves harcok közepette elfoglalták, de az továbbra is kórházként működött egészen 1945 második feléig. Erre az időszakra Czeschner Kamilla egykori kanizsai diák így emlékezett az Újpesti Helytörténeti Értesítő 2015/3. számában: „A Kanizsai Dorottya Leánygimnáziumba jelentkeztem, ahová kétszáz jelentkezőből hatvanan jutottunk be. Abban az időben 8 osztályos oktatás folyt a gimnáziumban. Nagy tekintélyű, nagy tudású, tiszteletet követelő tanáraink voltak. Szigorú fegyelmet tartottak és szigorúan osztályoztak. [...] A háború utolsó évében kórházzá alakították az iskolánkat, így a szemben lévő Könyves Kálmán fiúgimnáziumba jártunk, felváltva a fiúkkal. Itt is érettségiztünk magyarból, németből, latinból és matematikából. Az évet 1944 szeptemberében kezdtük, de október végén, a közeledő front miatt abba kellett hagynunk a tanulást. Végül az ostrom után tettük le az érettségit. Reménykedtünk, hogy az első világháború mintájára hadiérirettségünk lesz, de tanáraink véleménye úgy szólt, hogy aki nyolc évig rendszeresen tanult, annak nincs szüksége hadiérirettségire. A végén 13-an érettségiztünk a 60-ból, a többieket elsodorták az idők viharai. Sajnos, nem tudom, hogy él-e még valaki az osztályból. [...] Nagyon megszenvedtük a négy évig tartó háborút itt, a front mögött is. Jegyre adták az élelmiszert, nagyon kicsi heti adagokkal. Nem volt tüzelő sem, pedig mínusz 20-30 fokos hideg is volt. [...] A támadás miatt a leánygimnázium Ferenc József téri épülete jelentős károkat szenvedett, több lövést kapott, berendezése megsemmisült”. (Folytatjuk...)

A Károlyi család Ady újságcikkeiben

Ady Endre az irodalombarátok előtt elsősorban mint költő ismert. Prózái írásait ritkábban szoktuk forgatni, pedig érdemes, hiszen korának egyik legjobb újságírója volt, és cikkeit olvasva pontos képet kaphatunk a XIX. és XX. század fordulója körüli évtizedek társadalmi és politikai eseményeiről. Ezek az írások azonban a legtöbbször nem tárgyilagos eseményleírások, hanem írójuk világnézeti tükrői is egyúttal.

Ady éles hangon támad mindenkit, aki-ről úgy véli, hogy konzervatív, hogy az általa mélységesen elítélt feudális szellemiségű Magyarország híve. Támadásának két legfőbb célpontja az egyház és az arisztokrácia. Így kerülnek célkeresztbe a Károlyiak is, az ország egyik legrégebb, legtekingetélyesebb, leggazdagabb főúri családja. Ady 4 évig járt a nagykárolyi piarista gimnáziumba. Abban a városban élt, amely a Károlyiak birtokainak egyik központja volt. Látásból bizonyára ismerte a család több tagját. Tudjuk, hogy 1895-ben ott volt Károlyi Gábor temetésén. Később újságíróként Debrecenben, Nagyváradon is földrajzi közelségben volt, szinte szeme előtt folyt a Károlyi család élete. Nagyfokú érdeklődését mutatja, hogy 11 kötetet kitevő publicisztikai műveiben 62-szer fordul elő a Károlyi név. Egyszer említi az Újpest-alapító Károlyi István édesanyját, Károlyi Józsefnét, egyszer egyszer István testvéreit, Györgyöt és Lajost. Nagyobb figyelmet szentel a kortárs Károlyiaknak: György fiai közül kettőnek, Gábornak és Istvánnak. Gábor háromszor, István (Pista gróf) 16-szor szerepel az írásokban. A legtöbbször Károlyi István fiáról, Károlyi Sándorról esik szó: 38-szor találkozhatunk vele a cikkekben. (Két alkalommal keresztnév nélkül csak Károlyiakról beszél.)

A legelső említés Károlyi Józsefnéről (1769–1813) történik a Debreceni Reggeli Újság 1898. november 27-i számában. A cikk a debreceni színházról szól, és ezt olvashatjuk benne: „A debreceni színház történetében

nagyon jelentős az az adomány, melyben azt gr. Waldstein Erzsébet, özv. gr. Károlyi Józsefné részesítette. A lelkes grófnő a Játszó Társaságnak ajándékozta a Károlyi grófok megyeri színházának gazdag felszerelését [...]” Meg kell említenünk, hogy ez a Megyer nem a mi újpesti Megyerünk. Ez az adományozás 1803-ban történt, akkor még Újpestnek híre-hamva sem volt. Itt a Nyitra megyei Tótmegyerről van szó. Ide szállíttatta 1799-ben Károlyi József pesti palotájából a házi színpadot a több száz darabból álló felszereléssel együtt. Ezt ajándékozta a gróf halála után özvegye a debreceni színtársulatnak.

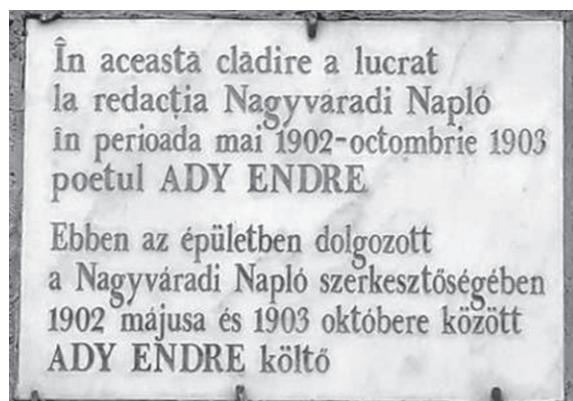
Károlyi Lajosról (1799–1863) Petőfi nem alkuszik című írásában beszél: „Egy Károlyi grófot ünnepelt akkor a nemes vármegye” (Renaissance, 1910. június 10.). Ez az „akkor” 1846-ban volt, pontosan szeptember 6-án, amikor Petőfi Sándor a nagykárolyi Szarvas fogadó ebédlőjében azt hallja, hogy az ott tartózkodó vidéki nemesek a környék leghatalmasabb földesurát dicsérik: arisztokrata létére sem röstellt a főispán beiktatásán személyesen megjelenni. Erről Illyés Gyula ír később a Petőfi című könyvében.

Károlyi Gáborról (1841–1895) két dolgot említ meg. Az egyik, hogy ő a „legendás közbeszóló”. Ugyanis Károlyi Gábor híres volt parlamenti bekiabálásairól, váratlan, sokszor meghökkentő mondatai közszájon forogtak. Másik szokatlan tette az volt, hogy dacolva családjá elvárásával és hagyományaival polgári származású lányt vett feleségül. Ezért apja, Károlyi György kitagadta őt. Erről részletesebben a Károlyi Istvánról (Pista gróf) írt Ady-cikkben olvashatunk.

Károlyi István gróf (1873–1907) – az ifjabbik ezen a néven, Károlyi György fia, Gábor testvére – meglehetősen negatív személyiség Ady szemében. 1901 júniusában a Nagyváradai Napló egyik választási propaganda-cikkében így jellemzi: „Károlyi István gr. nagyúr, fényes konnexusai vannak aulikus körökben”. (Nagyváradai Napló 1901. június 27.)

Ez a mondat önmagában még egy tárgyilagos megállapítás, de a folytatás egyértelműen pejoratív: „Károlyi István gróf sem bővelkedik lelki javakban. Meglehetősen obskurus fejű ember, konok is, aki tetszeleg az ország első gentlemanja címmel”. Egy másik alkalommal azt írja róla, hogy „kedvenc lovának hízeleg a nagykárolyi kastélyban”. (Nagyváradai Napló 1903. június 19.)

1907-ben Károlyi István halála után Ady felháborodott hangú cikket ír arról, hogy milyen hazug a grófról szóló gyászjelentés: „Ezek a urak, ezek a Károlyi Istvánok egyetlen dolgot megtanultak Deák Ferentől. Hogy az újság, a hírlap ne hazudjon. De ne hazudjon, az istenfáját, a gyászjelentés sem”. (Budapesti Napló 1907. augusztus 3.) Pontosan ugyanilyen felfogású cikk jelent meg egy nappal korábban is az újságban. Feltételezések szerint ennek is Ady a szerzője. Ebben pontról pontra cáfolja a gyászjelentésben leírtakat. Nem fogadja el, hogy legelső gavallérja volt az országnak, és mintaképe a politikai következetességnek. A következőképpen cáfolja: „A politikai következetesség mintaképe éveken át követte gróf Apponyi Albertet – a következetesség útján. De még önála is gyorsabban és gyakrabban cserélte politikai meggyőződését. Mielőtt az Apponyi-féle nemzeti párthoz csatlakozott, tagja volt a szabadelvű pártnak, és ismét belépett a szabadelvű kormánypartba, mikor otthagya Apponyi táborát. Emellett fél lábával és talán egész szívével mindenkoron a klerikális néppárthoz tartozott”. (Legendák egy ravatal körül. Budapesti Napló 1907. augusztus 2.)

Az épület Nagyváradon (ma: Oradea) az Ady Endre utca 11. szám alatt található

A gavallérságát különféle családi viszályok szellőztetésével cáfolja. Öccsét, Gábort ugyanis apjuk kitagadta, mert polgárlányt vett feleségül. A hatalmas vagyont így István egyedül örökölte, de mikor testvére megbetegedett és támogatásra szorult, egyetlen fillérrel sem segítette őt és családját, még az elmaradt házbérüket sem volt hajlandó kifizetni.

Ugyancsak megtagadta a támogatást nélkülöző fiától, menyétől és unokájától, mert nem tudta elfogadni, hogy fia, György ugyanazt követte el, mint nagybátyja: polgári származású lányt vett feleségül. Nem volt gavalléros a viselkedése akkor sem, amikor párbajban megölte gróf Zichy-Ferraris Viktort. Az ellenfele családjának semmiféle részvétet nem nyilvánított. Rögtön hazautazott Nagykarolyba, és kijelentette: „Lelőttem azt a gazembert”.

Meglehetősen negatív színben tünteti fel az olvasó előtt Károlyi Istvánt az a felháborodott hangú, mondhatnánk goromba stílusú válasz, amelyet Grecsák Károly képviselőtársának írt, aki egy levélben – a képviselőházban általános szokásban lévő módon – tegezte őt. A gróf így utasította rendre: „Ha valakit kétezer paraszt képviselőnek is választ, ennek azért nincs joga tegezni őt”.

Károlyi Sándor (1831–1906) neve jól ismert az újpestiek előtt. Ő alapította 1895-ben a róla elnevezett és a mai napig fennálló Károlyi kórházat, a Stephaeum idősotthont, valamint az általa adományozott telkeken épült fel Ybl Miklós tervei alapján a Clariseum, amelyben templom, rendház és iskola működött. Nagy összegekkel támogatta az Egek Királynéja templom építését és a Katolikus Legényegyletet.

Erről az oldaláról Ady nem ismeri Károlyi Sándort, legalább is egyetlenegyszer sem beszél róla cikkeiben. Nem említi azt sem, hogy alig 18 éves ifjúként milyen hőiesen küzdött a szabadságharc csatáiban. Figyelme kizárólag a századforduló körüli politikusi tevékenységére irányul. „Agrárius vezér és a Hangya fogyasztási szövetkezet megalapítója.” „A Szabadelvű párt tagja.” „[...] gróf Károlyi Sándor és gróf Zichy János, az a két férfi, akik Magyarországon a legkonzervatívabb irányt képviselik, és akik életcélul tűzték ki maguknak, hogy ebben az országban a konzer-

vativizmus számára megszerzik az uralmat.” (Nagyváradai Napló 1903. aug. 19.) Már ez a legutolsó idézet is érzékelteti, hogy Ady nem rokonszenvezik a Károlyi Sándor által képviselt politikával. De nemcsak a politikai irányzatot, sokszor az azt képviselő embert is rossz színben tünteti fel. A Nagyváradai Napló 1901. május 24-én megjelent rövid publicisztikában arról ír, hogy egy katolikus újságíró özvegyének és árváinak javára pénzzadományt gyűjtenek. „Gróf Károlyi Sándor, akinek az elterjedt pletyka szerint van mit a tejbe aprítania, levélben azt felelte, hogy sajnálatára ilyen célra nem telik neki.” (Nagyváradai Napló 1901. május 24.) 1901 augusztusában Károlyi Sándort a gönci választókerületben képviselőjelöltnek kérték fel. Ettől kezdve Ady fokozott mértékben indít támadásokat ellene.

A politikus 1901-ben így nyilatkozott a kivándorlásról: „Ez szomorú, mert sok magyar ember vész el, de más országok is átestek ezen. Mi is átestünk. Fog visszafejlődés is történni, megállás, de ez ellen a pangás ellen most nincs más segítség, csak a kivándorlás.” Ezt Ady a következőképpen kommentálja: „Nyíltan megszólal a feudális önzés, mikor Károlyi Sándor, ez az új kártevő azt mondja: akit a föld nem tud eltartani, vándoroljon ki”. (Nagyváradai Napló 1901. december 12.)

A gróf egy levélben köszönte meg, hogy felkérték képviselőjelöltnek, egyben ebben a levélben kifejtette gazdasági programját. Ez az ún. „gönci levél”. Ebben a szabad versenyes kapitalizmus ellen emel szót, és a hazafias gondolkodást, a tisztességet támogatja. Leírja benne a Magyar Gazdaszövetség programját is. A gönci levelet sok heves támadás érte. Elsősorban azt vetették írója szemére, hogy a kereskedelmi érdekekre nem fordít kellő figyelmet. Ady is hivatkozik rá néhányszor cikkeiben.

Károlyi Sándor politikai nézeteit támadja Ady a Tisza Kálmán beszélt című cikkében. (Nagyváradai Napló 1901. szeptember 5.) „[...] aki a Károlyi Sándor-féle elvekkal a szabadelvű párt tagja akar lenni, az se nem szabadelvű, se nem agrárius. Mert az agrarizmus a legsötétebb közgazdasági reakció. A reakció pedig [...] minden formájában kárhozatos és veszedelmes.”

A Néppártiság és reakció (Nagyváradai Napló 1902. február 25.) című cikkében írja:

„Károlyi Sándor gróf néppárti? Dehogya. Ő agrárius – liberális. Ma liberális mindenki, s ezért szuszogja az utolsókat a magyar liberálistizmus”.

A XX. század első éveiben több aratósztrájk volt az országban. Jóllehet korabeli híradásokból az derül ki, hogy a Károlyi birtokokon nem voltak lázadások, Ady így kezdi A szívtelen cselédek című kis cikkét: „Károlyi uradalmakon, grófi uradalmakon sztrájkolnak a cselédek. A silány kommenciót nem bírják tovább”. Majd gúnyos hangon folytatja: „Ilyen szívtelenek ebben az elistentelenedett korban a cselédek. Sándor, Pista grófék, nemes uraik, erkölcsi jókért harcolnak. Ők pedig hitvány kenyérért [...] Követeltek-e valaha több és jobb kenyeret Sándor és Pista grófék? Abba hagyták-e ők valamikor a munkát? [...] E szívtelen cselédek pedig kenyeret követelnek”. (Budapesti Napló 1906. április 4.) Ugyanennek az újságnak a május 20.-i számában írja: „A szerencsétlen magyar munkások ne is álmodhassanak sorsuk javításáról. Haljanak meg éhen a Zselénszkyek és Károlyiak domíniumán”.

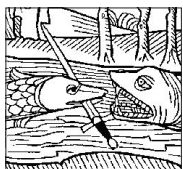
A Károlyiak itt a magyar nagybirtokosok megtestesítői. A név Ady számára egy olyan társadalmi réteget jelöl, melynek tagjai szemléletükben, világlátásukban élesen szemben álltak az ő világnézetével. Ez azonban egyikük érdemeit sem kisebbíti. Mind Ady, mind a Károlyi család számos tagja, így Károlyi Sándor is a XIX–XX. század fordulójának meghatározó személyisége volt. A maguk területén mindketten maradandót alkottak, érdemeik elvitathatatlanok. □

Ady Endre szerkesztőségi íróasztala ma a nagyváradai Traian (korábban: Széchenyi) téri múzeumban látható

DR. DERCE TAMÁS

Egy szerződés, amely létrehozta a Káposztásmegyeri hegyközséget

Koch Gusztáv szolgabírónak, a Pest Megyei Levéltár által őrzött iratai között egy peres ügy aktái is megtalálhatók. 1869. október 17-i keltezéssel

gr. Károlyi István sommás peres eljárást kezdeményezett Gozdsu Manóval szemben. A per tárgya öt évre visszamenőleg elmaradt bérleti díj megfizetése. Károlyi ügyvédje, Sallik Sándor, a kérelemhez csatolta többek közt azon szerződés másolatát, amellyel a gróf a tulajdonában lévő földterületet szőlőültetés céljából vállalkozóknak a szerződésben meghatározott összegért, meghatározott időre és módon birtokba adja.

A szerződés másolata sajnos nem teljes, csak az első hat pontot tartalmazza. A 7., 8. és 9. pontok csak jelezve vannak, a pontok első szavai jelennek meg, majd stb. rövidítéssel jelezvén a bíróság számára, hogy a per szempontjából ezen szerződési pontok az adott ügy elbírálása szempontjából lényegtelenek. Íme, a szerződés betűhív leírata az eredeti helyesírásával, ragozásaival, a nagy és kis betűk használatával, azzal a különbséggel, hogy a másolatban az egyes pontok folyamatosan követik egymást. A külön bekezdésekbe való foglalásuk a jobb áttekinthetőséget szolgálják.

*

Én Nagy Károlyi Gróf Károlyi István Ő császári Királyi Arany Kulcsos, mint a Tekintetes Nemes Pest vármegyébe kebeleztet Fothi Uradalomnak Örökös Úra, adom tudtára mindazoknak a kik a Káposztás – Megyeri - Pusztámon a Majortul egyenesen a Pesti határ korcsma [Megyeri Csárda] felé vezető különös út mentében két felől lévő allodiális [tehermentes] földektől új szőlőknek gyarapítására földet vállaltak, hogy azoknak szabad bírását a következő feltételek mellett megengedem, nevezetesen:

1sor A Kimutatandó kijelelendő és a szőlőt vállalók által rendes árokkal körül vevendő mennyiségen felül a Méltóságos Uraság tudta és hite nélkül, valamint elfoglalni szőlőikhez csatolni, munkája és minden egyéb arra leendő költségének elvesztése alatt örökre tilalmas leszén.

2sor Mindenki tartozik a szőleit rendes árokkal körülvenni, és azt jó karban tartani, különben a szőlőkben ennek elmulasztása miatt történendő kárt megtéríteni köteleztetik.

3sor Gyümölcsös téknak [fáknak] ültetése a szőlők végeim is csak úgy engedtetik meg, hogy ezek a szomszéd szőlőknek ártalmára ne legyenek jussa leszén a szomszédnak az oly ártalmas fáknak ki vágatását az Uradalmi Tisztségnél szorgalmazni.

4sor Ezen földek 32 esztendőre osztatnak ki (oly) formán, hogy a fenn nevezett idő alatt ezen Contraktusnak [szerződésnek] ereje minden pontokban fenn álljon, azontúl szabad legyen az Uraságnak akár ezen Contraktust több esztendőkre újra helyben hagyni, akár új egyezésre a szőlők Tulajdonosaival lépni. akár pedig ha úgy tetszenék azon szőlőket a maga birtokában vissza venni, mely utolsó esetben mind azon által köteleztetik az Uraság a szőlő Birtokosainak minden nemű Meliozatiot [talajjavítást] és épületeit akár törvényes becsű akár pedig barátságos megegyezés szerint készpénzel kifizetni, mind addig nem tartozván a szőlő Birtokosok szőleik birtokából kilépni, még tökéletesen kielégítve nem lesznek.

5sor Dézsmát természetben addig meg ezen Contraktusnak ereje fennál, nem tartoznak adni, hanem ehelyett a következő készpénzbéli esztendei fizetéseket fognak tenni, nevezetesen: az első hat esztendőkből avagy folyó 1831ik esztendőtől kezdve egész 1836 esztendeig inclusive fizetnek a szőlő tulajdonosai esztendőnként minden fertálytul egy Forintot (azaz) ./.1 forintot ezüstben,

ezen első 6 esztendőknél eltelése után pedig a még ezen Contraktusnak ereje fenn áll esztendőként szintén minden fertálytúl fizetnek három forintokat ./3forintokat ezüstben minden fertályt 800 négyszegű ölben értvén.

6sor Minden forint ezüstben értendővén is-3 Cs. K. ezüst húszast egy forintban, az előbbeni 5ik pont alatt meghatározott fizetéseknek mindenkor ezüst Conventió [megállapodás szerinti] pénzben leszen megajándékozandó oly formán hogy a járandóságnak fele minden esztendőben Sz. György a 2ik fele pedig szüretkora vagy legkésőbb Sz. Mihály napkor leszen a főthi Uradalmi Pénz Tárbán és pedig nem egyenként, hanem sommásan befizetendő a végre tartoznak a szőlő birtokosok ezen rendnek egyenként való beszédésére javaslatokat rendelni.

7. Mind e mellett s.t.b

8) A Fő felügyelést

9) Mind ezek mellett s. t. b.

Melynek nagyobb erejére és állandóságára meghatalmaztam folyó esztendei 52ik Titoknoki számommal az Uradalmi Tisztartói Hivatalomat arra, hogy ezen Contraktus a szőlő vállalókkal megköthesse és azt, 3 egyenlő példányban az illető felek aláírásával meg erősítthesse, két példányt magamhoz felmutatni és feltartani kívánván az 3ik eredeti példányt pedig a szőlőt vállalóknak bátorságára és maga mihez tartására kiadván. Költ Április 15én 1831 Gr. Károlyi István - Pap Imre 14 fertáljal Molnár József 14 fertáljal Francz Gruber 14 (fertályal) Martin Mildemberger 16/4 s. t b.

E szerződés alapján létrejött hegyközség közvetlen település elődje a későbbi Újpestnek. Az így szerzett kedvező tapasztalatok inspirálták gr. Károlyi Istvánt, hogy szinte pontosan kilenc év múlva megalapítsa (Új-Megyér néven) Újpestet. □

Újpest 1936-ban készült térképén jól látszik az ún. „grófi út”. Károlyi István gróf a mai Attila utca két oldalán adta bérbe a szőlőbirtokokat. A szőlőhegyet a földesúrról Istvánbegynek nevezték el (Forrás: Lőrincz R.: Újpest a térképek tükrében, 2011., 14. old.)

Adalékok az ezeréves Károlyi család főtí ágának alapítójáról, gróf Károlyi Istvánról

„Ezer esztendő nemcsak a nagy családok, de még a nemzetek életében is igen nagy idő. [...] Ezeréves család áll előttünk, olyan család, a melyik a nemzetének multját a saját családfája történetében végigolvashatja!”

A Károlyiak a középkor óta nagy gondot fordítottak a család életeseményeinek, birtokjogainak dokumentálására. A fölbecsülhetetlen értékű családi levéltár nagy szerencsénkre fennmaradt, a hozzáértő kezek által gondozott oklevelek, iratok alapján számos könyv és tanulmány született – többek közt a bevezetőben idézett gondolatok írójának, Éble Gábornak a tollából, aki pénztárnokként, majd levéltárosként három évtizedig állt a család szolgálatában. Az alábbiakban ismertetett életrajzi adatok túlnyomó része Éble Gábornak a nagykárolyi gróf Károlyi család leszármazásáról írott, 1913-ban megjelent művéből származnak.

A Károlyi család a Kaplyon (a név Kaplon, Kaplony formában is gyakran előfordul) nemzetség leszármazottja, amely a hagyományok és a birtokjogok alapján a honfoglaló magyar vezérekig vezet vissza családfáját. A fennmaradt okmányok a XII. századig, az Árpád-házi királyok koráig dokumentálják a család életét.

Udvari méltóságot elsőként Károlyi Mihály (1585–1626) viselt: 1609-ben kapott bárói címet II. Mátyás királytól, majd 1620-ban Bethlen Gábor Szatmár vármegye főispánjává nevezte ki; II. Ferdinánd megerősítette e tisztségében. Fia László (1622–1689) a főispáni méltóság mellett királyi tanácsos és szatmári főkapitány lett. Az ő fia volt a magyar történelemben kimagasló szerepet betöltő Károlyi Sándor (1669–1743), a Rákóczi szabadságharcot lezáró szatmári béke szerzője. Érdemei elismerésül 1712-ben grófi címet kapott, amelyet az általa szerzett hatalmas bir-

toktestekkel együtt hagyott leszármazottjaira. Károlyi Mihály fia, Ferenc (1705–1758) és unokája, Antal (1732–1791) egyaránt viselte Szatmár vármegye örökös főispáni tisztségét.

Károlyi Antal tábornagyról egyetlen fiát, Józsefet 1794-ben iktatták be Szatmár vármegye főispáni tisztségébe. A család hat gyermekével többnyire Bécsben élt: itt hunyt el 1803-ban a 35 éves családfő. Károlyi József a halálos ágyán fekvve, „ritka lelki nyugalommal, élete utolsó erejét összeszedve s megemlékezve hazája iránti kötelességéről, tollba mondotta végrendeletét”. Ennek egyik pontjában meghagyta feleségének, az osztrák grófi családból származó Waldstein-Wartenberg Erzsébetnek, „hogy gyermekeit a magyar hazában nevelje, hogy magyar légkörben, magyar szokások közt növekedve, első gyermekségüktől fogva vérükké és testükké válják a hazaszeretet, a koronás királyhoz való hűség, a keresztyén vallásos érzés, s különösen a magyar nemzetiség iránti szeretet és áldozatkészség s mindazon kötelességnek tudata, melyet főúri név és nagy vagyon reájuk rónak” – írja Lónyay Menyhért az Akadémia évkönyvének 16. kötetében közreadott, Károlyi György fellett tartott emlékbeszédében.

Az apa végakarátának megfelelően a család Magyarországra költözött. Az özvegy nőül ment gróf Keglevich Ágostonhoz, aki a három kiskorú fiú: István (1797–1881), Lajos (1799–1863) György (1802–1877) és három lánytestvérük gyámja lett. A fiúk hazafias nevelése példásan sikerült: mindhárman tevékeny szerepet töltek be a hazai tudományos és gazdasági élet felvirágoztatásában. Már fiatal éveikben, a reformkor idején beírták nevüket a magyar történelem dicsőségkönyvébe, hogy a későbbiek során bőségesen gyarapítsák érdemeiket.

Széchenyi István gyakran idézett szavai 1825. november 3-án hangzottak el a pozsonyi országgyűlésben: „Nekem itt szavam

nincs; az országnak nagyja nem vagyok”, de ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti és segíti „honnosinknak magyarokká nevelését, jószágaim egy esztendei jövedelmét feláldozom”. A bejelentés után éljen harsant. Majd csend lett, mély és tartós. Valaki más tárgyra akart térni, de Vay Ábrahám megakasztotta azzal, hogy ő saját jövedelméből 20 ezer forintot adományoz e nemes célra. Őt gróf Andrássy György követte 10 ezer pengővel, gróf Károlyi György pedig félesztendei jövedelmét ajánlotta föl. A négy első alapító november 8-án nyújtotta be a Magyar Tudós Társaságról szóló nyilatkozatát a nádornak, és ebben az iratban Széchenyi 60 ezer, Károlyi 40 ezer pengő forintnyi hozzájárulásra kötelezte magát. Károlyi György bátyjai az 1830. évi országgyűlés idején döntöttek arról, hogy István 20 ezer, Lajos 10 ezer pengő forintot áldoz a Tudós Társaság céljaira – olvasható a Magyar Tudományos Akadémia évkönyveinek 1. kötetében.

Károlyi György hosszú időn át volt Szatmár vármegye főispánja. Leszármazottjai közül a politikai életben kiemelkedő szerepet töltött be Károlyi Mihály (1875–1955), Magyarország első köztársasági elnöke és Károlyi Gyula (1871–1947), 1931–1932-ben az ország miniszterelnöke. Két fiútestvéréhez hasonlóan Károlyi Lajos is viselte a főispáni tiszteletet, a csongrádi, az abaúji, majd a nyitrai vármegyékben.

A három Károlyi fiú édesanyja – ekkor már Keglevich Ágostonné – 1808-ban vásárolta meg Csekonics Józseftől Fót, Palota és Csomád helységeket, valamint a sikátori és a káposztásmegyéri pusztákat. A testvérek 1827-ben megosztották a birtokokon: Istváné lett a fóti uradalom, vele kezdődik a Károlyiak ún. fóti ágának története. Az ezt követő mintegy 120 éven át István és leszármazottai Újpest kialakulásának, történetének meghatározó szereplőivé váltak.

Az Újpestet alapító Károlyi István Pesten végezte tanulmányait. A főúri családokban honos mintát, a magyar vitézség megnyilvánulásának egyetlen lehetőségét követve katonai szolgálatba lépett – így került Párizsba, az osztrák–magyar követségre. Előkelő származása és műveltsége révén bejáratos lett a legnagyobb társasági szalonokba. 1820-ban feleségül

vette Georgina Dillont, Polignac herceg unokahúgát, akinek gazdag hozománya, köztük egy párizsi palota, a házasság révén a Károlyi családra szállt. Négy gyermekük született: Ede 1821-ben, a 18 évesen egy balesetben elhunyt Erzsébet 1822-ben jött a világra. Az 1824-ben és 1825-ben született két kislány alig néhány napot élt. Felesége, Georgina 27 éves korában, 1827-ben elhalálozott. István gróf négy év múlva feleségül vette Esterházy Franciska grófnőt, akitől két gyermeke született, Sándor 1831-ben, majd Geraldine 1836-ban. 1844-ben újabb családi tragédia érte István grófot: második feleségét is fiatalon, 34 évesen veszítette el. István több mint húsz évvel később nősült harmadszor, felesége Orczy Mária bárónő lett.

A párizsi külszolgálatból való hazatérése után István szembesült az elmaradott itthoni viszonyokkal. Késedelem nélkül állt Széchenyi reformtörekvései mellé: az Akadémia mellett jelentős adományokkal támogatta a Gazdasági Egyesület létrejöttét, a Lánchíd és a Casino felépítését, a gőzhajózás és a lófuttatás ügyét. Ebbe a sorba illeszkedik később a magyar írói segélyegylet alapítása, majd a Szent István, illetve a Szent László Társulatok életre hívása és elnöki tisztségeinek betöltése. Az ő nevéhez fűződik a fóti kastély bővítése, felújítása, benne a gyönyörű, gazdag könyvtárral, majd az Ybl Miklós által tervezett fóti templom építtetése.

A szabadságharc idején – a főurak közül egyedül – saját költségén fölállított egy alakulatot: a Károlyi-huszárezred harcaiban két

Gróf Károlyi György portréja

fiával együtt vett részt. Az ország alkotmányos jogaiért fegyvert ragadó István grófot, aki akkor Pest megye nádori helytartó főispánja volt, a szabadságharc leverése után börtönbe vetették, ahonnan 100 000 pengő forint összegű váltságdíj fejében szabadult.

István gróf soha nem hivatkozott jótéményeivel. A hozzá legközelebb álló barátok sem tudtak számos hozzá érkező kérésről, amelyeket sokszor titokban teljesített. Volt, akinek többszörös áron vásárolta vissza a könyvtárát, másnak kiváltotta lejárt váltóját, de följegyezték róla azt is, hogy dús vagyonnal látta el a nemzet legnagyobb költőjének családját. Művészeket pártfogolt, taníttatott, külföldi tanulmányutakhoz segítve őket. Barátai között tudhatta Kazinczyt, Széchenyit, Deákot, Eötvöst és sok más művelt, hazaszerető kortársát.

Nyolcvanadik születésnapján I. Ferenc József a királyné és a trónörökös kíséretében Fóton saját kezűleg adta át István grófnak a Szent István-rend nagykeresztjét. Néhány évvel később Erzsébet királyné személyesen helyezte el István sírján az elismerés koszorú-

Gróf Károlyi István a Vasárnapi Ujság 1856. 1. számában

ját. Hazafiság, tudomány szeretet, humanizmus, filantrópia, valláserkölcson alapuló etika jellemezte e nemes és példás életű férfit – írja Ipolyi Arnold az MTA évkönyvének 17. kötetében megjelent emlékbeszédében.

Károlyi István idejekorán felismerte az ipari fejlődés és a hozzá kapcsolódó munkahelyteremtés fontosságát, és mindezt igyekezett tevőlegesen elősegíteni. Ebbéli törekvésebe illeszkedett az Új-Megyer nevű település létrehozatalának terve a fóti uradalomhoz tartozó káposztásmegyeri pusztán, ahol házhelyet és építési engedélyt adott az oda betelepülőknél. Az Újpest alapítóleveleként ismertté vált okiratban lehetővé tette ipari üzemek telepítését, mesterségek és kereskedés folytatását, továbbá a település jövőjére nézve igen fontos szabad vallásgyakorlást.

Az alapítólevelben a gróf a leendő település legfontosabb intézményeiről is rendelkezett: előírta templom, iskola és községháza felépítését, amelyek létrejöttét jelentős adományokkal segítette. Az első időkben még iskolaként is szolgáló községházához téglával és az építkezési költség közel egy ötödét jelentő készpénzzel járult hozzá, a templom számára pedig 1868-ban egy telket adományozott. A jóval később kezdődő templomépítés ügyeit már a fia, Sándor gróf vállalta magára. A ma főplébániaként működő „Egek Királynéja” templom 1881. november 25-én tartott felszentelését István gróf nem érthette meg: azon a nyáron elhunyt.

István elsőszülött fia, az országgyűlési képviselői tisztelet betöltő Ede (1821–1879) gróf Kornis Klarisszát vette feleségül, ebből a házasságból született László (1859–1936), Georgine és a csecsemőkorában elhunyt István. A megözvegyült Klarissza később feleségül ment sógorához, Sándor grófhhoz (1831–1906), gyermekük nem született. László és felesége, Apponyi Franciska házasságából származott István, Fruzsina és Klára – a háború után vagyonukat államosították, az országot el kellett hagyniuk. István gróf fia, László Fóton született 1931-ben, ahonnan a család külföldre menekült. László gróf 1994-ben visszatért Fótra, ahol a kastélyban bérel egy lakrészt, és vezeti a családi hagyományokat ápoló Fóti Károlyiak Alapítványt. Testvéreinek leszármazottai külföldön élnek. □

Kremenezky, a kemény ellenfél és partner

Az izzólámpagyártás hazai történetében Kremenzky János megkerülhetetlen szereplő volt. Az általa alapított lámpagyár az Egyesült Izzó számára a kezdetektől konkurenciát jelentett, a nevét viselő gyár később Orion néven a szocialista magyar ipar büszkesége lett.

Johann Jonas Josefowitsch Leibensohn Kremenezky 1850-ben, Odeszszában született. Pályafutását 1869 és 1917 között elektrotechnikusként kezdte az Orosz Délnyugati Vasúttársaságnál, ahol több távíróvonal építésén dolgozott. 1874-ben beiratkozott a Berliini Műszaki Főiskola gépipari szakára. Egyetemi tanulmányainak finanszírozására munkát vállalt a már akkor is jó hírnévvel rendelkező Siemens & Halske cégnél. Itt ismerkedett meg az elektromos világítás problémáival, valamint Werner von Siemens számára elkészítette az első telefonkészüléket.

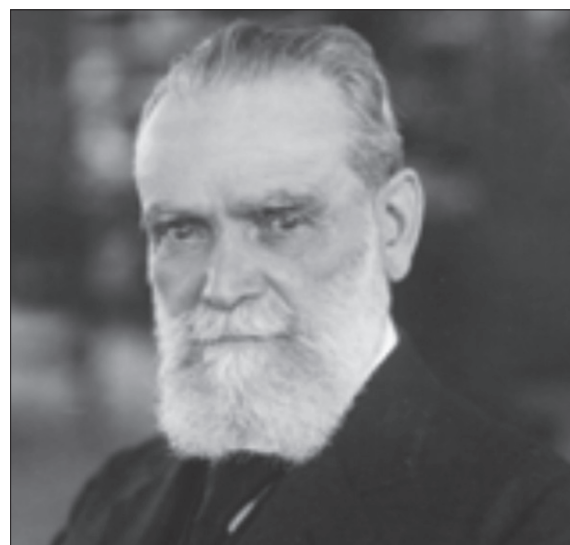
Három évvel később a párizsi Sociéte Générale d'Electricité Procédé-nél dolgozott főmérnökként, és ívlámpák szerelésével foglalkozott. 1880 nyarán a bécsi Volksgartenben 40 ívlámpát szereltek fel Kremenezky János irányításával, amelyeket két lokomobil által meghajtott generátor látott el elektromos energiával. A munka végeztével Bécsben maradt, és önállósította magát. Egy 1881-ben kifejlesztett váltóáramú generátorával Párizsban, az Első Elektrotechnikai Kiállításon kiüntetését nyert.

Kremenezky nemcsak gyártulajdonosként volt Bécs egyik jelentős polgára, hanem Herzl Tivadar, Izrael megalapításért küzdő magyar bécsi újságíró aktív pénzügyi támogatójaként is. A politikai cionizmus korai napjaiban (1896-tól 1897-ig) az egész szervezetet ő finanszírozta. Bécsben utcát neveztek el róla, és Tel-Avivban is utca, valamint múzeum őrzi emlékét. Herzl nevében és kezdeményezésére 1901-ben Bázelen megalapította a Zsidó Nemzeti Alapot (Der Jüdische Nationalfonds), amelynek 1907-ig igazgatója volt.

Ez az Alap a palesztin földterületek felvásárlását szervezte, és mire 1948-ban Izrael állam megalakult, már igen jelentős palesztinai földterületek voltak a zsidó telepesek tulajdonában.

Herzl és Kremenezky kapcsolata annyira közeli volt, hogy Herzl végrendeletében Kremezkyt jelölte meg gyermekei gyámjaként, ugyanakkor a mérnök ellenállt Herzl azon kérésének, hogy a bécsi Die Welt című cionista hetilap finanszírozására gyárai hirdetésekkel helyezzenek el az újságában.

Kremenezky 1882-ben Bécsben alapította meg Egger Bélával együtt az Első Osztrák–Magyar Elektromos Világítási és Erőátviteli Vállalatot, amely Ausztria első erősáramú készülékeket előállító cége volt. Különböző dinamókat és alkatrészeket, valamint ívlámpákat készítettek, és Edison 1879-es találmánya alapján megkezdték a szénszálás izzólámpák gyártását. 1884-ben kivált a cégből, de az izzólámpagyártás továbbra is az ő hatáskörébe tartozott. Új gyárat alapított Kremenezky, Mayer és Társa Bt. néven, és átvette az Anglo-Austrian Brush Electrical Company-tól a szénszálás izzók Lane Fox szabadalma alapján működő gyártósorát, létrehozva ezzel Ausztria

Kremenezky János (1850–1934)

első nagyüzemi izzólámpagyárát. 1896-ban a nürnbergi Schuckert Művek felvásárolta a bététi társaságot, ahol már évi 100 000 izzót gyártottak. Kremenezkyt műszaki igazgatóvá nevezték ki az új cégnél, de kivált, és 1899-ben a szénszálas izzók gyártására önállóan létesített új vállalatot. 1906-ban piacra dobta az első kolloid-volfrámlámpát. Egy évvel később már 2,5 millió izzó készült ebből a típusból. A régi helyett egy nagyobb gyárépületet építtetett, ahol 1908-ban 7,5 millió izzót állítottak elő.

1913-ban – az Egger család tulajdonában lévő Egyesült Izzóval konkurálva – Budapesten megalapította a Magyar Wolfrámlámpagyár Rt.-t. A gyár 100 fővel működött és wolfrámlámpák mellett szárazelemeket, kapcsolókat, elemeket, zseblámpákat, hőpalackokat, villanymelegítőket és transzformátorokat is gyártott.

Az üzem 1917-től Magyar Wolfrám Lámpagyár Kremenezky János Rt. néven működött, és megállapodott a konkurens Egyesült Izzóval a további együttműködési formákról. Az egyezség során a tulajdonrész 50%-át megfelelő izzólámpákra vonatkozó piaci részesedés fejében átengedte az Izzónak. A cég 1922-ben Angyalföldre, a Váci út 99. szám alatti telephelyére költözött, és a gyáravatáson az Egyesült Izzó vezérigazgatója Aschner Lipót is jelen volt.

Az Egyesült Izzó a tulajdonosi érdekeit az igazgatóságon és felügyelőbizottságon keresztül gyakorolta, de 1922-ben – részvényei visszavásárlása révén – az irányítás visszakerült a Kremenezky család kezébe.

1929-ben a Kremenezky-gyárak Bécsben 232 tisztviselőt és 1225 munkást, míg Budapesten 127 tisztviselőt és 730 munkást foglalkoztattak. 1931-re e gyárak anyagi helyzete

A Tel-Avivi utcatáblán Kremenezky halálózási dátumát tévesen jelölték, valójában 1934-ben halt meg

megingott és Kremenezky kénytelen volt átadni részvényeit a hitelező bécsi bankháznak. Az Egyesült Izzó megvette a felkínált Kremenezky-gyár részvényeit, a már 1918 óta bécsi érdekeltségéhez tartozó Watt izzólámpagyára számára. A bécsi Kremenezky-gyár részvénytöbbségével a Watt AG-hoz került a társaság összes vagyona, a szabadalmakkal és a leányvállalatokkal együtt. Kremenezky kisrészvényesként, igazgatósági tagként 1934. október 25-én bekövetkezett haláláig részt vett a gyár vezetésében. Halálával az Egyesült Izzó az összes Kremenezky gyár 100%-os tulajdonosa lett. A gyár a második világháború végéig megőrizte a Magyar Wolfrám Lámpagyár Kremenezky János Rt. nevét. Az Orion elsősorban, mint márkanévet használta, a levelepapírokon feltüntetve az ismert emblémát. Az Orion márkavédjegy 1925-ben indult sikeres útjára.

Kezdetben a Kremenezky-gyárnak is a szénszálas, majd a wolframszálas izzólámpagyártás volt a fő profilja, de 1925-ben beindult az egyre jelentősebb rádiócsőgyártás is. A rádiócsőgyártásban 1 mérnök, 6 technikus, és 42 munkás dolgozott. A rádiócsőgyártás mellett ekkor kezdődött meg a rádiólámpák és rádiókészülékek sorozatgyártása is, amelyeknek a nagy részét exportálták. A gyár ezzel ismét konkurenciát állított az Egyesült Izzónak. Az Orion védjegyjű rádiók világhírűvé tették a budapesti gyár nevét.

A rádiógyártás 1936-ban költözött Újpestre, az Izzó Külső Váci út 77. szám alatti telephelyére. Nem olvadt be az Egyesült Izzóba, hanem önálló gyárként működött. A régi angyalföldi Váci út 99. alatti telephelyen csak az ampullagyártás, majd a hőpalackgyártás maradt.

1933 és 1934 között már 20 963 db rádió készült, és a hazai piaci részesedés 23%-ra nőtt. A hazai rádiópiacból 1938-ban az Orion 34%-ban részesedett.

Az 1940-41-es üzleti évben az Rt. (Orion) összesen már 52 386 db készüléket állított elő 29 különböző típusból, ami a hazai rádiógyártás 50%-át tette ki. 1942-ben a vállalat részesedése a világpiacon a rádióexportot lebonyolítók körében, 25-30%-os volt. Az Orion márkanévvvel a 37 év alatt 223 féle rádiókonstrukció készült. □

LŐRINCZ RÓBERT

A kalapos szobrász Bokros Birman Dezső emlékezete

„Sokszor gondoltam arra: hogyan alakult volna az életem, ha történetesen Belgiumban, vagy Normandia egy kis falujában, vagy Párizs valamelyik elővárosában születek azzal a tehetséggel, aki vagyok, akivé lettem Magyarországon. [...] Lenne kis házam, kertes villám Meudonban, műtermem a Montparnasse-on, és a nagyvilág előkelő emberei járnának hozzám s nálam hagynák vagyonuk morzsáit.” 1955-ben írta a fenti sorokat Bokros Birman Dezső, a magyar szobrászművészet egyik kiemelkedő, ám szinte már életében elfeledett alakja. Az akkor 66 éves művész talán nem is álmodott nagyot, hisz kortársai és kritikusai szerint is szobrai, domborművei és rajzai a magyar képzőművészet egyik legértékesebb, legtartalmasabb fejezetét alkották. A harmincas években és – a vészkorszakot túlélve – a negyvenes évek második felében állt pályája csúcán. Számos hazai és nemzetközi kiállításon vett részt, 1949-ben pedig rangos állami kitüntetést vehetett át. Ezután azonban a Kossuth-díjas szobrász kiszorult az akkori hivatalos művészetpolitika látóköréből, megrendelések nélkül, szobrai jóformán csak magának készítve, nyomorogva, nyugdíjmelésért esedezve, szinte napról napra élt. Ruháit gyakran zálogházba kellett adnia, hogy némi élelmet tudjon vásárolni. 1965 januárjában bekövetkezett halála előtt két hónappal ugyan megkapta az Érdemes Művész kitüntetést, ám a díjjal járó összeget már nem tudta felvenni.

Bokros Birman Dezső – mint azt a helyi izraelita hitközség születési anyakönyve tanúsítja – 1889. november 19-én született Újpesten, a Fő (ma Árpád) út 8. szám alatt Biermán Sámuel cipész és Stier Berta gyermekeként. A felvidéki Vágúlyhelyről érkezett házaspár néhány évvel fiuk, Dezső születése után elköltözött a településről. Az újpesti emlékek azonban beleégtek a cseperedő kisfiú

emlékezetébe, s – alábbi vallomásai szerint – élete során mindenhová elkísérték. „Én Újpesten születtem. A ház, ahol laktunk, harmadik vagy negyedik ház volt a Dunától, amely nekem mégis elérhetetlen távolban csillogott. Az Árpád-út nekem a kis világom volt; piszkos, poros útján jártak az emberek, túlköltek a lóvonat kocsisai s gördültek a kerekek. Az Árpád-útnak két vége volt, az egyik a bizonyosabb, számomra a láthatóbb, a nyúlfarknyi része, amelyik a Dunának szalad, ahova este a gázlámpák fényei leestek és a másik vége, a hosszabb, amelyik a Mauthner-gyárhoz vezetett, ahonnan a hét végén kijöttek a munkások hosszú sorokban. [...] Aztán egy másik élmény. Ülök Rudi, a kamaszbarát nyakában, egy balesetből menekít haza, az újpesti régi temető homokjában bandukolva. És onnan a magasból látom ijedt arcú pajtásaimat és a fehér kápolna felszökkenő ívét. Ezek az emlékek elkísérték az elemi iskolába, hogy onnan a polgári elvégzése után az iparművészeti iskola mintázótermeibe is elkísérjenek. Sőt, Párizsba is és mindenhová... Szóval velem,

Kalapos önportré (1927)

mindenütt, mindenkor velem tartottak elmaradhatatlanul.”

Az 1890-es évek közepén a sokgyermekes Birman família Újpestről Budapestre költözött. Az apa ivott, a család népes volt, a kisfiúnak hét-nyolc éves korában már újságot kellett árulnia a körút és a Mester utca sarkán, hogy pénzt keressen. Jó rajzkészségére már a polgári iskolában felfigyeltek, s ő már ekkor eldöntötte, hogy dekoratív szobrász szeretne lenni. 19 évesen az Iparművészeti Iskola növendéke lett, ám a szobrász szaktanárával – egy portré megmintázása körül kialakult – majdnem tettelegességig fajuló vitája miatt rövidesen otthagya az intézményt. Önállósítva magát dekoratív szobrászműhelyt nyitott, de vállalkozásába alig tíz hét alatt belebukott. Párizsba szökött, ahová 20 fillérrel a zsebében érkezett meg. Kint élő távoli rokonai segítségével alkalmi munkákból, rajzolásból és portréformázásból élt, s közben hónapokat töltött a Louvre szobrainak, kiváltképp a milói Vénusz tanulmányozásával. Egy év elteltével, 1912 februárjában hazautazott, s benyújtotta élete első pályaművét a Munkácsy-szobor-pályázatra. Ahogy írja: „A pályázat eldőlt – és ezzel az én életem is: szobrász lettem.”

1914 tavaszát Erdélyben, a ruszicai márványbányában töltötte. Érezte, hogy a bányában kell megismernie és megszeretnie a márványt úgy, mint ahogy azt Donatello vagy Michelangelo tette. Az első világháború kitörése után, 1915-ben az orosz frontra került, de betegsége miatt Baden-Badenbe irányították „hadifestőnek”. 1917-ben tért haza végleg. Itthon tagja lett a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesületének (KÉVE), amely 1918-ban, a Nemzeti Szalonban megrendezte Bokros első, főleg rajzokból álló gyűjteményes

Bokros Birman munka közben (1938)

kiállítását. A Tanácsköztársaság idején Fekvő női akt című szobrát a Szépművészeti Múzeum vásárolta meg, s mindeközben havi négyezer korona fizetést is kapott, amelynek nagy részét nélkülöző családjának, anyjának és testvéreinek adta. A kommün bukása után Berlinbe utazott. 1920-ban itt születtek meg az önálló kötetben megjelentetett, expresszionizmusba hajló litográfiái, a Jób-illusztrációk, Elek Artúrnak, a Nyugat főmunkatársának kísérő szövegével. Ettől kezdve más irányt vett Bokros művészete: „Innen datálódik balrafordulásom. Innen kezdve vagyok kevésbé érthető a konzervatívoknak” – írta.

Bokros a két háború közötti időszakban a hivatalos kultúrpolitikával szembenálló KÚT (Képzőművészek Új Társasága) tagja lett, Czóbellé, Egryvel, Medgyessyvel, Kernstokkal, Márffyval együtt. Szoros kapcsolatban állt a Szocialista Képzőművészek Csoportjával, valamint a felvidéki Sarló mozgalommal is. Az 1923-ban a Váci utcai Belvederében kiállított Anya és lánya című plasztikáját a Pesten időző Thomas Mann biztató kritikával illette, s gratulált Bokrosnak. 1924-ben készítette el egyik leghíresebb szobrát, a fiatal Ady Endre maszkszerűen megformált bronzfejét, amelyet Heltai Jenő vásárolt meg a pesti Athenaeum részére. Három évvel később a szobor másolatát Octavian Goga román kultuszminiszter, a költő verseinek román fordítója vette meg. Bokros Adyhoz fűződő bensőséges viszonyát bizonyítja az általa készített, az Andrássy úti Palermo kávéházban 1929-ben avatott – első budapesti – Ady-emléktábla is. A művész még párizsi tartózkodása alatt kezdte el hordani a később egyedül rá jellemző módon megformált, egyenletesen felhajtott szélű, tarkóján támaszkodó kalapot. A fejfedő az 1927-ben készített ún. Kalapos önportré révén vált igazán széles körben ismertté. 1928-ban egy rövid önéletrajzot és róla szóló tanulmányokat tartalmazó kis, képes kiadvány jelent meg, amelynek előszavát Karinthy Frigyes jegyezte.

Az 1920-as évek végétől az 1940-es évek elejéig vagy húsz önálló tárlaton mutatta be alkotásait. Művei a hazai galériákon kívül szerepeltek Nagyváradon, Pozsonyban és a l'Art Française Indépendante kiállításán Párizsban. Portréi közül kiemelkednek a Scheiber

Hugó festőművészről (1933) és József Attiláról (1942) mintázott szobrok, munkásábrázolásai közül pedig a pécsi bányászok sztrájkja ihlette Napba néző bányász (1937), a Kubikos (1941) és az Aszfaltozó (1943). A második világháború szörnyűségeit ábrázolja a Könyörgő (1942) és a mankójára támaszkodó Rokkant katona (1944).

A német megszállás után Bokros Birman Dezső sárga csillag viselésére kötelezett üldözötté vált. 1944-ben már benne volt egy munkaszolgálatra indított menetben, ám onnan megmenekülve kórházba, majd a pesti gettóba került, ahol is sikerült átvészelnie a vézskorszakot. Szinte csontvázzá soványodva támolygott ki a gettóból, és kezdett megint alkotni.

A háborút követő néhány évben – amikor Szakasits Árpád államminiszter személyében politikai támogatást is kapott – nagy lendületet vett Bokros művészete. Ezen időszak kiemelkedő alkotásai közé tartozik a Nő teknősbékával (1947) és az Ulysses (1949), valamint a portrék közül a Gáspár Endre- (1947) vagy a Bukor Béla-fej (1948). 1948-ban leplezték le a Dózsa György úti új szakszervezeti székház bejáratánál felállított, vasmunkást ábrázoló szobrát, amely az épület kilencvenes évek végén történt lebontásáig a helyén maradt. 1949-ben, az első Kossuth-díj kiosztásakor egyike volt a díjazottaknak. Munkásságáról egy kis kötetet is kiadtak Mihályfi Ernő előszavával, a művész visszaemlékezéseivel és néhány művének reprodukciójával. Munkáit Párizsba, Genfbe is kivitték, szobrait mind az ottani közönség, mind a kritika magasra értékelte.

Az 1950-es évek elején műteremlakást kapott az akkori Élmunkás (ma: Lehel) tér szomszédságában. Ezután azonban kiesett a politikai kegyekből, s elkezdődött nála az egyhelyben topogás időszaka. Az európai rangú szobrász addigi önmagát szinte feladva, mindent elkövetett, hogy műveivel alkalmazkodjon az aktuális művészetpolitika követelményeihez. Egyre-másra mintázott élmunkás portréi azonban nem tartoztak legjobb alkotásai közé. Magára találása az ötvenes évek közepére esett. Befelé néző Önportréja (1955) újra a legmagasabb szinten mutatja képességeit. Mellé más remekművek is sorakoznak: a Mednyánszky (1955), a Halászfű (1955), a

Vetkőző nő (1957), majd valamivel később a Bartókot idéző kis fej (1960), vagy a Szputnyiknézők (1962) hármas csoportja.

Teljes elfeledettségben és nélkülözésben töltött utolsó évei ellenére 1964 novemberében Erdemes Művész kitüntetést kapott. Ám a díjjal járó pénzt már nem tudta felvenni, mert 1965. január 24-én, Lehel téri lakása előtt a 12-es villamos halálra gázolta. A tragédiában betegségének is szerepe lehetett, ekkor ugyanis már idegrendszeri alapon komoly egyensúlyproblémái voltak. Haláláról így emlékezett meg egyik méltatója: „Azt mondják, akik látták meghalni, hogy a barna, egyenletesen felhajtott szélű kalap végig a fején maradt. Akkor is, amikor a villamos ormóttan sárga teste meglódította és később is, amikor már a két kocsi közé ékelődve próbált lépést tartani az egyre gyorsuló szerelvényvel. Azt a versenyt nem bírhatta, senki sem bírta volna. Bekerült a kerekek alá... Nem sikoltott, nem kiabált, nem könyörgött az életéért, némán küzdött. Csendben, egyedül harcolt egész életében. Miért lett volna egyszeriben hangos, amikor váratlanul, értelmetlenül a végére ért?”

A hetvenes években Gera Éva, a szobrász unokahúga egy Bokros-múzeum létrehozásán fáradozott, amelyet Újpesten, a művész szülőhelyén szeretett volna megnyitni. Végül ez a terv nem valósult meg, a hagyaték jelentős részét ma a székesfehérvári Szent István Király Múzeum őrzi. □

Bokros Birman Dezső (1889–1965)

DR. KÖRÖS ANDRÁS

Szemelvények dr. Fraknóy Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 4. rész

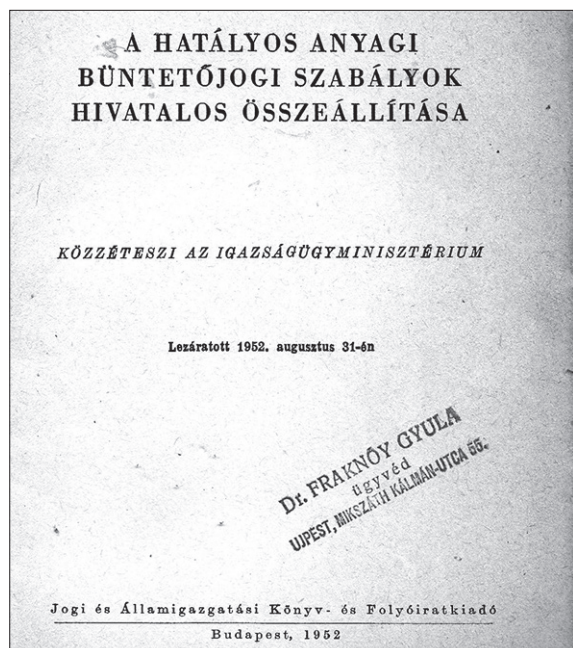

Az 1950-es évek büntetőpereirol mindenkinék a koncepcios perek jutnak eszebe. A politikai indittatasu eljárások mellett azonban jelen voltak a mindennapi élet kisebb-nagyobb együttélési problémáit tükrözö ügyek is. A járási, kerületi szintü bíróságokon tucatszám indultak olyan eljárások, amelyek emberi összeférhetetlenségre, indulatosságra, nyereszkesedésre voltak visszavezethetök. Ezek közé tartozott a becsületsértés, rágalmazás, könnyü testi sértés, de komolyabb ügyek, mint pl. a hatóság előtti rágalmazás vagy a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás is. Amíg az eljárás a peres felek „hatökörén belül” maradt (ún. magánvádas perek), a jogvita békés rendezésére is lehetőség nyílt; ügyészi vádemelés esetén azonban már komolyabb következményekkel kellett szembenézni. Nagypám, hol a magánvádló, hol a vádlott ügyvédjeként több ilyen büntetőeljárásban látott el jogi képviselést a

Budapesti IV. és XV. kerületi Bíróságon. Az ügyvédi iratok alapján néhány jellemző eset összefoglalóját közlöm, a dokumentumokból vett idézetekkel.

1. Az Újpesten jellemző, több lakásos, földszintes házakhoz többnyire közös használatú udvar tartozott, ami számos esetben volt nézeteltérés helyszíne a lakók között. 1953 márciusában P. I. házmegebízott és neje magánindítványt terjesztettek elő egy államrendőrségi alkalmazott neje, J. I.-né ellen. Eszerint J. I.-né a Wekerle utcai házuk közös udvarában P. I.-t minden jogos indok nélkül „bolond háziúr, még te is beszélsz, te állatkert, te majom, te víziló, csirkefogó” sértő szavakkal illette, majd P. I. felé köpött, mivel az a feleségét megsértő és fenyegető J. I.-nét csitítani igyekezett. Ennek előzménye az volt, hogy a magánvádlók 9 éves kislia az udvaron lévő homokbuckán játszott, és oda egy ujjnyi vastagságú pálcát leszúrt. J. I.-né durva szavakkal kifogásolta, hogy a gyerek az udvarban motorke rékpározó, „fontos beosztásban lévő” férjét akadályozta és veszélyeztette. „No, te piszkos k..., ezzel akartál az uram életére törni” – kiabálta, a pálcát a földből kihúzta, és „hazudsz, te piszkos, szent k...” kijelentésekkel P. I.-néhez vágta. A perben J. I.-né azzal védekezett, hogy a férje életét látta veszélyben, és ezért ragadtatta el magát a velük rossz viszonyban lévő magánvádlókkal szemben. A bíróság ezt nem fogadta el. J. I.-nét bünösnek mondta ki kétféle feltűnően durva becsületsértés büntetésében és 400 forint pénzbüntetésre ítélte, kimondva, hogy azt meg nem fizetés esetén 20 napi elzárásra kell átváltoztatni.

2. 1953 szeptember elején Cs. I.-né, rákospalotai házának udvarán, a konyhája előtti üstben paradicsomot főzött, amikor a szomszéd ház tulajdonosa, B. J. közvetlenül az épület mellett lévő mosókonyhája falát kezdte levakarni újravakolás céljából. A levakart mész áthullott Cs. I.-néhez, aki átszólt: „nem látja,

Az 1950-es évek büntető törvénykönyve

hogy paradicsomot főzök, ne csinálja most ezt a munkát!” B. J. közölte, hogy ő most ér rá, és egyébként is Cs. I.-né konyhája „füstöl egész nap, nem lehet megmaradni a lakásban”. Szó szót követett, kölcsönösen sértegették egymást, de Cs. I.-né tovább főzte a paradicsomot, B. J. pedig folytatta a vakolat kaparását. Amikor az asszony a konyhájából kihozta a befőttes üvegeket, hogy azokba a paradicsomlevet átszűrje, látta, hogy a vakolat behullott a nyitott üstben fővő paradicsomlébe. Ezen úgy feldühödött, hogy az üstben lévő malteros paradicsomlevet nagy lendülettel B. J.-re zúdította. Emiatt a férfi feljelentést tett ellene becsületsértés és könnyű testi sértés miatt. Cs. I.-né a tárgyaláson viszonyvázat emelt a paradicsom tönkremenetele, valamint a vele szemben használt durva kifejezések („marha, határtolvaj”) miatt. Az esetnek konkrét tanúja nem lévén, a bíróság kénytelen volt az udvarban lakók közvetett vallomásaira hagyatkozni. Ők csupán azt látták, hogy „a paradicsomos üvegek és a szűrő egészen a konyha lépcsőig tele voltak homokkal”. A bíróság Cs. I.-nét bűnösnek találta tetteleges becsületsértés bűntettében, ezért 200 Ft – 3 évre felfüggesztett – pénzbüntetésre ítélte, B. J.-t a bűncselekmény vádjá alól felmentette, viszont a paradicsom tönkretétele miatt 72 Ft kártérítés megfizetésére kötelezte.

3. Szokatlan ügyben tett feljelentést B. F., aki 1952-ben egy délután az 55-ös villamoson, kalauzként volt szolgálatban. A kocsin utazott P. E. váltóőrnök, aki szolgálaton kívül a rákospalotai végállomásig utazott. A következő fordulónál, a végállomásra érve P. E. várta a szerelvényt és megkérdezte B. F.-et, nem találta-e meg a pénztárcáját, mert azt a villamoson hagyta. A nemleges választ követően P. E. az egyik kollégájuknak elpanaszolta, hogy a pénztárcáját B. F. ellopta. Még aznap este az Újpest kocsiszínnél B. F. meglátta P. E.-t és kérdőre vonta a gyanúsítás miatt. P. E. erre magából kifakadva kiabálta: „megtaláltad a pénzemet, elloptad, szégyelld magad, tolvaj”, és a kezében lévő jelzótárcsával B. F. kezére ütött, ami véraláfutásos lett és megdagadt. B. F. másnap az újpesti „nagy OTI-ban” orvosi látelleletet vetetett, majd rágalmozás és könnyű testi sértés miatt magánvázat emelt a váltóőrnök ellen. P. E. viszonyvázddal élt, mert szerinte

nem ő ütötte B. F.-t a tárcsával, hanem az vágta fejbe őt szó nélkül a jegylyukasztóval. Fejsérülését bizonyítandó ő is látellelettel érkezett a tárgyalásra. A bíróság több tanút is kihallgatott, akik csak arra emlékeztek, hogy kiabálásra lettek figyelmesek a kocsiszín előtt és látták, hogy „a felek dulakodnak és kölcsönösen ütik egymást”. A bíróság döntésének az ügyvédi iratokban nincs nyoma. Elképzelhető, hogy a felek – az ilyen perekben kötelező békítést követően – ejtették egymással szemben a vádakát (elvégre kollégák voltak).

4. 1955-ben az egyik Árpád úti ház udvarán M. J. házfelügyelő kivágta az udvaron lévő barackfát és akácfát, mert állítólag korhadtak voltak. Ez ellen a többi lakó tiltakozott, M. J. azonban arra hivatkozott, hogy engedélye van a tanácstól a kivágásra. Ám az egyik lakó, H. Gy.-né kiderítette, hogy ez (akkor még) nem volt igaz, és feljelentette M. J.-t tiltott fakivágás miatt. Mielőtt azonban a IV. kerületi Tanács mezőgazdasági osztálya dönthetett volna a feljelentésről, M. J. a tömbmegbízott segítségével, hogy, hogy nem, 11 napon belül megszerezte a visszadátumozott kivágási engedélyt. A tanácsi iratok nemsokára a IV. kerületi Ügyészségre kerültek, és az ügyész hatóság előtti rágalmozás címén vádat emelt H. Gy.-né ellen, tekintve, hogy M. J.-t „engedély nélküli fakivágás, tehát szabálysértési úton büntetendő cselekmény elkövetésével gondatlanul vádolta, minthogy nem győződött meg arról, hogy nevezettnek volt-e engedélye a fák kivágására”. Nagyapám, mint H. Gy.-né ügyvédje nem vitathatta a feljelentés alaptalanságát, de (gépiratban megmaradt) védőbeszé-

Az 55-ös villamos az újpesti víztoronynál (Forrás: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

dében azzal érvelt, hogy „a cselekmény társadalomra veszélyessége olyan csekély, hogy a legenyhébb büntetés kiszabása is indokolatlan lenne”. Utalt arra, hogy „a ház összes lakója ellene volt a fák kivágásának, mivel az nyáron a gyermekeknek árnyékos játszóhelyet biztosított, úgyszintén a kivágott barackfa gyümölcsöt is hozott. [...] A fák védelmét hirdetik mindenfelé, az ez ellen vétők feljelentésének kötelezettsége társadalmi érdek, és a házfelügyelőt terhelte a panaszkodó lakók tájékoztatása, hogy a kivágási engedély elbírálása folyamatban van. Büntetés kiszabása esetén figyelembe kell venni az első ízben megtévedt vádlott tettének indító okát, osztályhelyzetét és azt, hogy enyhébb fokú idegbetegsége miatt kezelés alatt áll.” A bíróság a vádlott felmentésére irányuló ügyvédi kérelemnek nem adott helyet, az enyhítő körülményekre tekintettel viszont H. Gy.-nét 100 Ft pénzbüntetéssel sújtotta. Az ítéletben az ügyész és a védelem is megnyugodott, így az első fokon jogerőre emelkedett.

5. A szocialista állam vagyonának védelmében a fentieknél sokkal szigorúbb büntetéseket szabtak ki. T. M. művezetőt azzal a váddal állították bíróság elé, hogy három társával együtt munkahelyéről, az Újpesti Fésűszövőgyárból több ízben, folyamatosan 53 kopsz [kúp alakú orsó] fehér gyapjúfonalat „megtartási szándékkal a lakására vitt, vagyis eltulajdonított”. Az 1954 májusában indult büntetőeljárás előzménye az volt, hogy T. M. és társai együtt ünnepelték főművezetőjüknek a pártkongresszus alkalmából kapott kitüntetését. A főművezető ebből az alkalomból meghívta munkatársait és beosztottjait egy „áldomásra” a Mária utcai vendéglőbe. Iszogatás közben egyikük tréfából leemelte T. M. kalapját, amelyből két kopsz fonál hullott ki. T. M. igyekezett elviccelni a dolgot azzal, hogy ezt ő a kongresszusi jutalom helyett kapta, amiből igazságtalanul kimaradt. Hazatérve azonban a két kopsz fonalat gondosan a szénpor alá rejtette a pincében. Pechére a gyár vagyonőrének feljelentése alapján rendőrségi nyomozás indult több munkatársa ellen. Egyikük, Cs. F. lakásán a nyomozók 59 kopsz gyapjúfonalat találtak, aki állította, hogy ebből 53 darabot T. M. hozott ki a gyárból saját magának, és azokat nála rejtette el. Bár T. M. a bíróság

előtt csupán a szénporba rejtett két kopsz magához vételét ismerte el, a bíróság a vádlott társak és a tanúk vallomásai alapján Cs. F. állításait fogadta el, mivel a fonalak éppen azon a napon kerültek egy nagyobb csomagban a lakására, amikor T. M. – az italozást követő napon – felkereste. Ezért T. M.-t bűnösnek mondták ki a társadalmi tulajdon sérelmére folytatólagosan, társtettesként elkövetett lopás büntetésében, és 10 hónapi letöltendő [!] szabadságvesztésre ítélték, súlyosító tényként értékelve, hogy „művezető léte” követte el a lopást. Három társa, köztük Cs. F. szintén letöltendő börtönbüntetést kapott. Nagyapám, mint T. M. védője a fellebbezésében, a bizonyítékok téves értékelése mellett arra hivatkozott, hogy „az 53 kopsz értéke összesen 300 Ft volt, és az egész lopott ingóság megkerült, így a cselekmény súlya, a bűnösség megállapítása esetén sem indokolja a végrehajtható szabadságvesztés kiszabását, tekintettel arra is, hogy a vádlott egy hatéves gyermeket nevel háztartásában és felesége veszélyeztetett terhes”.

A másodfokú ítélet az ügyvédi iratokból hiányzik, de feltételezhető, hogy a fellebbviteli bíróság az első fokú ítéletet helybenhagyta, ugyanis egy későbbi beadvány szerint T. M., ügyvédje útján a büntetés megkezdésére 6 havi halasztást kért. Ehhez csatolta az Újpesti Szülőotthon igazolását arról, hogy felesége időközben ikreket szült, és „a szülés annyira megviselte, hogy fekvőbetegként még sokáig ápolásra szorul. [...] Miután a gyárból elbocsátottak, minden megtakarított pénzünket feléltük, beteg feleségemnek fokozott táplálkozásra van szüksége, tehát nekem kell dolgoznom, hogy három gyermekemet és őt eltartthassam. Úgy gondoltam, hogy a kért halasztás ideje alatt módomban lesz külön munkával annyit keresnem, hogy a börtönbüntetés ideje alatt a családom megélhet, annál is inkább, mert feleségem, ha egészséges lesz, akkor is nehezen tud két csecsemő és egy harmadik gyermek mellett dolgozni” – szöveg az ügyészhez címzett levél, „méltányos elbírálást” kérve. A kérvény elbírálásáról nincs adat, de feltételezhető, hogy T. M. a halasztást megkapta, mert – az ügyvédi feljegyzés szerint – két hónappal később személyesen jelentkezett a kérvény munkadíjának kifizetése érdekében.

(Folytatjuk...)

Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 19. rész

Az útpálya 2015. évi rekonstrukciója során a villamosvágányok is teljes egészében megújultak betonba öntött alépitmény alkalmazásával, és utunk két végénél a kanyarodó sínparókat is kicserélték. A vágánytengely távolságot a korábbi 3,2-ről 3,6 m-re növelték, a déli sínpart „tolták” távolabbra, és új visszafogóváltót építettek be a Vécsey utca torkolatához közel. Minden felsővezeték tartó oszlopot kicserélték, az új oszlopokat a régiéik helyétől és kiosztásától teljesen függetlenül helyezték el. A villamospálya nyomvonalának minimális módosításával az István úti kanyar felé közeledve már az Erkel Gyula utcától elkezd enyhén ívesedni mindkét sínpar, így kevésbé „feltűnő” a korábbi állapothoz képest, hogy az út közepéről annak széle felé tartanak a vágányok. Új, akadálymentesített, üvegezett várócsarnokkal és „Futár” utastájékoztató kijelzővel ellátott megállóperonok épültek a Kiss Ernő utcánál, a Rózsa utcánál és a Szülőotthon megállónál, utóbbi a 96-os busz le- és felszállóhelyeként is szolgál. Ezzel együtt a Deák Ferenc és Corvin utcai korábbi villamosmegálló megszüntek, azaz előbbi kizárólag a 220-as busz számára maradt meg. Utunk teljes hosszában mindkét oldalon kerékpársáv épült, és a közúti forgalmi sáv, valamint a járda közötti területen, ahol lehetett, parkolósávot létesítettek, amelynek burkolata a korábban úttestet borító kockakövekből áll. Az 1956-os emlékpark és a Rózsa utca között a déli, közvetlenül az úttest melletti régi, rossz minőségű aszfaltzott járdát az úttest széléről beljebb helyezték, és mint mindenhol, itt is új térkő burkolatot kapott.

2016. január 31-én zajlott le a villamospálya műszaki bejárása egy háromkocsis Tatra szerelvény, valamint egy hóseprőgéppel. (Erdekességként megemlíjtük, hogy mivel ekkor Újpest-központ villamosvágányai

is felújítás alatt álltak a kifelé tartó oldalon, ezért az említett próbakocsik csak az ellenirányú vágányon jutottak el Rákospalota-Újpest vasútállomásig, ahol a Vécsey utca előtt beépített visszafogó váltón keresztül haladtak át utunk déli vágányára, hogy azt is kipróbálják.) Másnap, február 1-jén ismét teljes hosszában birtokba vehették a sárga vaskerekű szerelvények a Görgey Artúr utcát. A 12-es mintegy esztendő Csipkerózsika-álmából felébredve újra életre kelt, majd a 3-as metró újpesti szakaszának 2017. november 3-tól 2019. március 29-ig tartó felújítása idején e járatot, mondhatni, rehabilitálták: munkanapokon 12M jelzéssel metrópótlóként Rákospalotáról ismét közvetlenül a Lehel térig viték utasaikat a háromkocsis szerelvények. Ekkor a káposztásmegyeri metrópótló villamos 14M jelzéssel járt.

Természetesen nem kizárólag ilyen „száraz” események jellemezték a Görgey Artúr utca 2010-es évekbeli életét. Továbbra is nemzeti évfordulók tiszteletére rendezett megemlékezések színhelye maradt a Görgey szobor, valamint az 1956-os emlékkő, ugyanakkor a faipari szakközépiskola és a Corvin utca közötti szánkódomb egy ízben a múlt eleven megidézésének adott teret valódi csatahelyszínként. A 2018. március 14-i interaktív szabadtéri előadás a Szent János Apostol Ka-

A felújított úttest (Fotók: Krizsán Sándor)

tolikus Általános Iskola szervezésében az Újpesti Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium aktív közreműködésével zajlott le. A magyar forradalom és szabadságharc kezdetének 170. évfordulója alkalmából rendezett programon 18 kerületi tanintézmény közel ezer diákja vett részt, akik a csatajelenetnél aktív szerepet is vállaltak. Részt vettek a Mikecz hagyományörző egyesület tagjai, a veresegyházi Károlyi huszárok, és a tápióbicskei honvéd tüzerek, akik sortűzet is adtak mozsárágyúikkal. A hadifelvonulás indulóit az Erkel Gyula Zeneiskola fúvószenekara adta elő, és a Szilas együttes néptáncosai is táncrea perdültek a Sárarany együttes muzsikájára. Délután a vendégek megismerhették a Turán egyesület jurta sátrát és a honfoglaláskor fegyvereit, de a rendezvényen jelen volt még a készenléti rendőrség és az újpesti tűzszerész alakulat is.

2018 nyarán a műszaki szakközépiskola és gimnázium épületéről 1950/51-es tanév során eltávolított magyar címet pótolta az oktatási intézmény. A Foeck Ernő terve alapján újragyártott címet ünnepélyes keretek között június 1-jén avatták fel – azóta utunk díszéül is szolgál. Az év őszén tízedik alkalommal tartottak emlékünnepeket az iskola épületének utcai homlokzatán lévő két emléktábla megkoszorúzásával „az Újpesthez kötődő, tudományos értéket teremtő akadémikusok” előtt tisztelegve a helyi kulturális életet képviselő civil szervezetek. Az Újpesti Városvédő Egyesület kezdeményezésére indult program azóta szép hagyománnyá vált.

Utunk arculatának változása folyamatosan tart. Még a 2010-es évek elején lebontották a 97. számú földszintes lakóépületet, telkén az útátépítést követően őrzött parkolót kívántak kialakítani. 2018-ban eladósorba került a

Kiss János utca sarkán álló patinás 77. számú, saroktornyos villaépület, 2019 novemberétől udvarának átalakítását végzik. A Rózsa utcánál 2014-ig álló szolgáltatóház helyét tavaly októberben kerítették el, hogy új kereskedelmi célú épületet emeljenek, az építkezés végül nem folytatódott. A 24. szám alatt található volt rendőrség majd pamutgyári kultúrház, később óvoda az 1990-es évektől az OBI birtokában volt sokáig, a mellette álló szintén egyemeletes hajdani lakóházzal együtt eladósorba került. 2018 őszén utóbbi nyílászáróit és vakolatát kibontották, azóta is igen romos „ablaktalan” állapotában várja sorsa jobbra fordulását. A kívülről enyhébb szintű renováláson átesett saroképületben 2019 tavaszától a kapura helyezett felirat szerint munkásszálló működik.

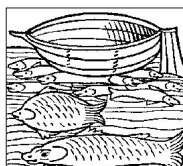
2019 nyarán indult el a Kiss Ernő és Görgey Artúr utcák „szegletében” a volt pamutgyár tömbjének átalakulása. Utunk 16. számú (az egykori üzemi orvosi rendelőnek és ebédlőnek helyt adó), egyemeletes házat kivéve, az ipari épületek nagy részét lebontották. Mellette csak a múltbeli fonodaépület főfalai maradtak meg. A ráépülő vadonatúj tetőszerkezet és külső-belső kialakítás befejezését követően ez évtől Lidl áruházként működik. November első felétől a Bay Zoltán fizikus mellszobrát körülvevő kis tér és a mögötte elhelyezkedő terület jelentős átalakításon esik át. Egyedül a szobor maradt korábbi helyén, a mögötte lévő nagykockakő burkolatú úttestet felszedték. Utunk felől a villamosmegálló mellett részben enyhén fűrészfogalakban álló betonkerítést, amit 2017-től ízlésesen felfestett állatábrázolások tettek színessé és vidámmá, november 11-ére teljesen lebontották. Mindezzel új világot enged láttatni eddig tartó úttörténeti sorozatunk főszereplője, a Görgey Artúr utca. □

A Kiss Ernő utcai villamosmegálló melletti kerítést 2019 novemberéig kedves állatábrázolások díszítették

MAJOR TAMÁS

Mit jelent számomra a Duna

Mit jelent számomra a Duna? Kölyökkoromban az újpesti öböl, a Szúnyog-sziget volt a második otthonom. Ott, azokon a rozoga deszkákon, abban a piszkos vízben micsoda sportélet zajlott! Egy szelet zsiroskenyérrel jöttünk el otthonról és egész nap ott ugrádoztunk, hancúroztunk. Egy Talabér nevű öreg halásztól megtanultam, hogyan kell a ladikot egy lapáttal hajtani, azóta is büszke vagyok erre a tudományomra. Aztán megtanultam túravezős csónakban is evezni. Sohasem versenyeztem, de hosszan, kitartóan tudok evezni még ma is.

Mit adott a Duna? A felfedezés öröme. Máig sem feledtem, micsoda gyönyörűség volt, amikor először tárult fel előttem a Dunakanyar, amikor először láttam meg a vízről a kibontakozó szentendrei látképet! A Duna olyan csodálatos, hogy megunthatatlan. Az ember evez a part mellett, és egyszerre, a kanyar után, a másik oldalát éri a nap! Csodálatos változatai vannak a partjának, más és más arculata van a tájnak a különböző évszakokban, napszakokban.

Évtizedek előtt annyian eveztek a Dunán, hogy hétvégeken a Római-part környékén a vízen olyan közlekedési dugók alakultak ki, mint ma a Boráros téren, csúcsforgalomban.

Valóban úgy ismertük a Dunát, mint a tenyerünket. Még ma is csodálatba ejtem is-

merőseimet, kollégáimat azzal, hogy mestersen tudom leküzdeni a legnagyobb limányokat, sarkantyúkat. Mindig is jó evezős hírében álltam. Gellért Endre barátom volt az egyetlen komoly riválisom. Egyszer magabiztosan versenyre hívtam, azt állítottam, hogy csónakommal elindulok a Határ csárdához és ott megvárom egy zónapörkölt mellett. Gellért nem tudta, az akkori vízállásnál erős limányt, őt Szentendre előtt át is vágta majdnem a túlsó oldalra, én pedig valóban megettem a zónapörköltet, mire megérkezett. Ekkor neveztek el a Duna királyának. (Később Gellért volt az, aki Major Tamás viharban kettétört hajójának egyik felét partra vontatta. Utána hínárokkal összekötözött tornacipőt küldött neki, rajta a csípős felirattal: A Duna királyának.)

*

Pap Kornélia: Vizek szabadja lettem című kötete 1983-ban jelent meg a Sport kiadónál. A könyv szerkesztője, Pap Jenőné (Méray Kornélia) a magyar evezősport első kiemelkedő versenyzője volt, többszörös Európa-bajnok, világbajnoki ezüstérmes, olimpikon. A könyvben ismert emberek vallanak a sportról, a labdához, a vízhez és a játékhoz való kötődésükről. Ebben a gyűjteményben olvasható Major Tamás színművész fenti visszaemlékezése is. □

A Népsziget és az Újpesti-öböl az 1930-as években (Forrás: Fortepan)

HIRMANN LÁSZLÓ

Major Tamás

A kétszeres Kossuth-díjas színész-rendező 1910 januárjában Újpesten született, régi katolikus kismemesi családban. A teljes nevén tasnádi Major-Maróthy Gyula nevű édesapa magyar királyi műszaki számvevő, míg felesége Papp Mária műkedvelő színjászó volt. (Mikor Horthy Miklós 1919. november 16-án bevonult Budapestre, ő saját versével köszöntötte az új időszak leendő kormányzóját.) A Major házaspárnak egy idősebb fia is volt, Ákos, aki idővel hírhedt bírója lett az ötvenes évek koncepciók pereinek. A kertés ház, ahol a család lakott, ma már nem áll.

Az édesanyja, aki az újpesti Keresztényszocialista Párt helyi vezetője is volt, Tamás nevű fiát már 11 évesen felléptette. Saját be nem teljesült színészi vágyait tehetségesnek látott gyermekében kívánta megvalósítani. A fiú az újpesti állami főgimnáziumban tanult, akkortájt, mikor az iskola felvette a Könyves Kálmán nevet. A valóban színpadra termett fiatalember 1930-ban a Színművészeti Akadémia diákja lett. Még csak tanulta a mesterségbeli fogásokat, mikor már leszerződött a Nemzeti Színházhoz. Kapcsolatokat épített ki a kor szellemi elitjével, József Attilával és Radnóti Miklóssal is barátkozott. Elkötelezetten vallotta az akkori baloldali értékeket, a szintén fiatal Várkonyi Zoltánnal és Gobbi Hildával együtt a Független Színpadnak volt tagja. Többször is feljelentették, hogy az illegális kommunista mozgalommal ápol kapcsolatokat. A besorozást elkerülte, viszont a német megszállást követően az eredeti családi néven, Maróthy álnéven bujkált. Álcaruhája és viselete kialakításában segítségére volt színházi gyakorlata.

A háború után azonnal teret kaptak a magyar színházi világot alakítani kívánó ambíciói. A Nemzeti Színház igazgatói székébe 1945-ben ült be, mégpedig szabályos pályázat és kinevezés nélkül. Az ideiglenes kormány tudomásul vette lépését, annál is inkább, mert

a Kommunista Párt – Kádár János, Lukács György és Péter Gábor mellett – őt is delegálta az ideiglenes nemzetgyűlésbe. A társulatnál azonnal lehetett érezni, hogy új szemléletű vezetés irányít. Major Tamás megakadályozta, hogy a régi legendás művészek egy része, köztük Jávor Pál és Rózsahegyi Kálmán visszatérjenek a színpadra. A repertoár is átalakult. Gellért Endrével együtt vitték színre a háború utáni első Hamletet. Nagy Lajos darabjai is ekkor kerültek a plakátokra. Major Tamás 1947-től tanított a Színház és Filmművészeti Főiskolán. Vitathatatlan érdeme, hogy a fiatal tehetségek közül leszerződtette Sinkovics Imrét, Gábor Miklóst, Ruttkai Évát és Törőcsik Marit. Ugyanakkor az is köztudott volt, hogy színészeiről káderlapot vezetett, aktáikban terhelő adatokat gyűjtögetett. A hatalom egyaránt méltányolta tehetségét és lojalitását: 1948-ban elsőők között kapta meg a Kossuth-díjat. 1949-53 között, a legembertelembb diktatórikus időkben országgyűlési képviselő volt. A Rajk-perben kezdetben a vádlottak között szerepelt, de Révai József közbenjárására megmenekült. 1955-ben újra Kossuth-díjat kapott.

1956 októberében a színházában is megalakult a Forradalmi Bizottság, amelynek Bessenyei Ferenc is a tagja volt. Majort eltávolították a színház éléről, de mielőtt konszolidálódni látszott Kádár János hatalma, visszatért. Kiszolgálója lett az újrászerveződő rezsimnek, a Központi Bizottság tagjává választották. A színházpolitika teljhatalmú urává vált. Személyesen döntött színészek sorsáról, sokan neki köszönhetik karrierjük elindulását, másokat meg éppen ő állított félre. A szakma képviselői végletesen viszonyultak hozzá. Sokak számára ő volt, és maradt is a Mester, mások azonban örökre elfordultak tőle. A közvélemény egy része az ő számlájára írja a Nemzeti Színház régi, Blaha Lujza téri épületének lebontatását is. Mint ahogyan az is közszájon forgott, hogy a régi barát és pályatárs, Gellért Endre öngyilkosságának is ő volt egyik kiváltója.

1962-ben a hatalom megfosztotta őt a Nemzeti Színház igazgatói tisztségétől. A hivatalos kommuniké szerint túl sokat állt színpadon, viszont keveset foglalkozott az irányítási feladatokkal. Valójában az Aczél-féle kultúrpolitika is érzékelt megosztó személyiségének szakmai kockázatait.

Kétségtelen, hogy roppant tehetséges színművész, tanár és rendező volt. Összesen 123 színházi bemutató fűződik a nevéhez. A közönség láthatta őt Madách tragédiájában Luciferként és Shakespeare Velencei kalmárjában mint Schylockot. A televízió nézők nem felejtik el Albert megformálását a Tizedes meg a többiek című filmben, mint ahogyan Várkonyi Zoltán filmjeiben nyújtott alakításait sem. (Egri Csillagok – Szulejmán; A kőszívű ember fiai – Baradlay Kázmér). A kabaré műfajban is maradandót alkotott, Psota Irénnel egy állandóan vitázó párt formáltak meg (Lujza és Jenő).

Magánélete nem kapott nagy nyilvánosságot, bár az köztudott volt, hogy felesége Beck Judit festőművész, Radnóti egykori műzsája volt. Újlipótvárosban, a Pozsonyi út 40. szám alatt volt lakásuk, amit ma emléktábla jelöl.

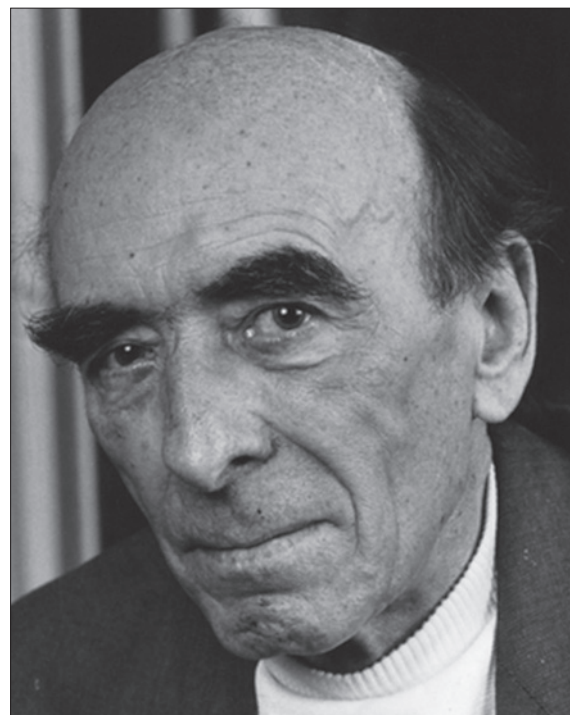
Major Tamás kapcsolata soha nem szakadt meg véglegesen Újpesttel. Kazimir Károly rendező erről így írt: „Ezzel kapcsolatban egy nagyon kedves emlékem van. Major taxival kivitt Újpestre (akkoriban többször is magával vitt ilyen kalandozásaira, azt hiszem, nem szeretett egyedül lenni), mert a darab egyik jelenete az újpesti kórházban játszódik, de egyszer csak, nem tudom hogy, Berda Józseffel ültünk egy kocsmasztalnál, uzsonnázunk, sült kolbászt ettünk, bort ittunk. A kórházra nem emlékszem, de Berda Józsefre és Majorra igen. Rendkívül jó hangulatban ettek-ittak, s ebben a magam szerény képességei szerint részt is vettem, noha vigyáztam arra, nehogy mérkőzni próbáljak a nagyokkal”.

1980-ban, a Könyves Kálmán Gimnázium 75 évfordulójára szervezett ünnepségre ellátogatott, és szavalatával gazdagította egykori iskolájának rendezvényét.

Pályáját a folyamatos megújulási vágy jellemezte. 1979 tavaszán mutatta be a Nemzeti Színház Csurka István: Döglött aknák című darabját, amelyben Major Kállai

Ferenc partnereként felejthetetlen alakítást nyújtott. 1982-ben alapító tagja volt a Katona József Színháznak. Utolsó szerepét 1983-ban Az imposztor című darabban játszotta, amelyet Spiró György egyenesen neki írt. Már nagybeteg volt, mikor lemezfelvétel készült vele: 1985-ben a Hobo Blues Band együttes Vadászat című albumának prologusát ő mondta mikrofonba.

Major Tamás 1986 áprilisában halt meg. Megosztó személyiségét talán Karinthy Ferenc ragadta meg legárnyaltabban, aki így írt róla naplójában, egy évvel a halála előtt: „Tegnap este váratlanul és bejelentetlenül beállított Major. Csaknem 80 éves, súlyos szembeteg (2 szürke hályog, 2 retinaleválás), amellet egy vesekőműtét, bélműtét és valószínűleg prosztata is. Mindezek ellenére halhatatlanul fickós, pepita zakóban és kockás sildes sapkában, teli tervekkel, elképzelésekkel. Csupán megismételhetem, amit itt már korábban leírtam: ismerem minden förtelmes bűnét, gyilkosságát. S mégis van benne valami megragadó, ez az elfojthatatlan életkedv, kiolthatatlan láng. Engem is számtalanszor elárult. Mi a titka? Ennek a sötét gazembernek és elragadó pofának? A vörös lobogása? Akárhogy is, engem meghatott, megtisztelt”.

Major Tamás jellegzetes portréja

Bontják a Nemzeti Színház épületét 1965. március 15-én

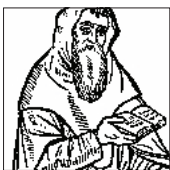

A régi Nemzeti Színház, amelynek neve összeforrott Major Tamás nevével, hajdan a Blaha Lujza téren állt. Az épület 1875-ben Ferdinand Fellner bécsi építész tervei szerint készült el, és eredetileg a Népszínháznak adott otthont. 1908-ban fővárosi határozat született arról, hogy az épületet bérlik a Nemzeti Színház társulata számára. Ideiglenes elhelyezésre gondoltak a döntéshozók, mert tervpályázatot írtak ki egy új teátrum megépítésére. 1912-13-ban készült el a díjnyertes pályamű, mégpedig azon építészek rajzasztalán, akik az újpesti gimnázium épületét is tervezték. Pogány Móric és Tőry Emil elképzelései azonban a kibontakozó háború majd az azt követő válság miatt csak tervek maradtak, a társulat továbbra is a régi falak között játszott. Ez az állapot konzerválódni látszott, a két háború között sem épült fel a nemzet színháza. A Blaha Lujza téri épület 1944-ben, majd 1956-ban is belövést kapott, de a sérüléseit kijavították.

Sorsa 1963-ben pecsételődött meg. Az épülő metró állomásának kivitelezésekor statikai aggályok merültek fel, hogy az egyébként is leromlott műszaki állapotú, elavult színház kibírná-e a mélyépítési munkálatokat. Így végül a lebontása mellett döntöttek. Major Tamás nem emelte fel szavát hathatósan a terv ellen. Végül 1965. március 15-én az épület pincéjét és tartófüdémét berobbantották. A közvélemény – talán a bontás időzítése miatt is – úgy vélekedett, hogy a hatalom az '56-ban a forradalom mellett hitet tett színház és társulata felett állt bosszút. A felszámolás 1964-es februári bejelentésekor a lapok ezt az utasítást kapták: „Nem gyászolni. Nem írni, minél kevesebb hírt adni”.

A színtársulatot 1966-tól – megint csak ideiglenesen – a Hevesi Sándor téri Magyar Színházban helyezték le, és ott működött a „Nemzeti”, egészen mai épületének 2002. március 15-i átadásáig. Az új Nemzeti Színház parkjában Major Tamás egész alakos bronzszobra is helyet kapott. □

Tudománnyal és hittel

Dr. Gerber Alajos gyémánt-diplomás fogorvos és hitoktató. Újpest díszpolgárával családról, hivatásról és a szeretről beszélgettünk.

– *Kedves doktor úr! Néhány szóban mondja el, mióta él a családja Újpesten?*

– Anyai nagyapám az 1880-as évek közepén telepedett meg itt. A családi archívumból kiderül, hogy először a Tó utcában lakott. Nagyapám is kapott Károlyi gróftól örökhaszonbérletbe egy 300 négyszögöles telket a mai Lőrinc utca 56.-ban, ahol kádármesterként felépíthette műhelyét és lakását. Otthonos körülményeket teremtett, félig-meddig én is ott nőttem fel. Munkája mellett igényelte a közösségi életet is, 1891-ben alapította iparos társaival az Újpesti Katolikus Legényegyletet, amely az Országos Kolping Mozgalomhoz kötődött. Az idők során az egész családom kapcsolódott hozzá. Édesapám fogtechnikus tanulóként csatlakozott az egyleti színjátszókhoz. Itt ismerkedett meg egy csinos kislánnyal, Ranyák kádármester Ilona leányával. 1924-ben kötöttek házasságot, és három gyermekük született. A bátyám 1925-ben született, '26-ban a nővérem, majd ráadásul én, 1934-ben.

– *Mozgalmas élet lehetett. Munka, rendszeres aktív közösségi élet...*

– A Kolping gondolatát idézve: mindenki számára jelentőséggel bír, hogy megfelelően elsajátítsa, művelje választott szakmáját, de a családban és a közösségi életben is hasonló energiával, teljes szívvel teljesítsen. Számomra is szinte hihetetlen, hogy bírták energiával. Édesapám nemzetközi kézműipari kiállításon aranyérmert nyert munkájával, a legényegyletben színész, rendező volt. Édesanyám nagyon szépen zongorázott, zenetanár szeretett volna lenni, de sajnos édesanyja halála miatt nem engedték a továbbtanulást. Szeretetteljes légkört teremtett a családban, az egymás iránti szolgálatot, felelősséget tőle tanultuk.

– *Édesapja foglalkozását követték a gyerekek?*

– Bátyám a nagypapa után kádármesternek tanult, de veleszületett szívrendellenessége miatt, könnyebb fizikai munkát kellett végezzen, fogtechnikus lett. Szép családi életet élt, nyolc gyermek édesapja lett. Sajnos fiatalon, 43 éves korában elhunyt. Nővérem is a fogtechnikusi pályát választotta, sőt a gyermekeik is. Egész családi dinasztia alakult. Innen jött az elhatározás: nekem, a legkisebb gyereknek fogorvosnak kellennem.

– *A legkisebb gyerek Újpesten kezdte tanulmányait?*

– Az Erzsébet utca és Jókai utca sarkán lévő óvodába jártam három évig. Aztán a szintén Erzsébet utcai elemi iskolában végeztem négy évet. Szerettem nagyon. Utána Vácra, a piarista gimnáziumba kerültem. A háborús időkben nehéz volt a közlekedés is. Volt, hogy három hónapig nem is láttam édesanyámat. Erős akarató, kitartó asszony volt. Megesett, hogy szeneskocsi tetején utazva jött el hozzám. Tulajdonképpen kétszer jártam a négy évet, mert 1948-ban államosították a gimnáziumot, így újra második lettem. Megváltoztak a körülmények, és az utolsó két évben inkább minden nap hazautaztam. A színjátszáshoz való kötődésem nem változott: az iskolában részt vettem az irodalmi és színjátszó körben; emlékeit ma is őrzöm. Az államosítás után óriási kontraszt alakult ki: kikerült a lelkiség, betört a politika, nehéz volt, de megtanultam küzdeni.

Hatvan évi házasság után is boldogan...

– *Érettségi után az egyetem fogorvosi kara következett?*

– 1952-ben érettségiztem. Nem volt jó ajánlólevelem az egyetemre. Apám kisiparos, vallását gyakorló ember volt, az egyháztanács tagja. A piaristáknál kezdtem, vállaltam a valósággyakorlást is, emiatt nem vettek fel. Protekcióval kerültem egy lakatosárugyárba anyagmozgatónak – magyarul tróger lettem. Aztán a Rákospalotai Közért vállalathoz kerültem eladónak. Mellette tanultam, felcseriskolába jártam, újra és újra felvételiztem. Mindig ugyanaz a válasz érkezett: a felvételin megfelelt, helyhiány miatt elutasítva...

– *Nem adta fel...*

– Jött a katonaság, sorozás, egészen különlegesnek számítottam. Katolikus fiatalemberként hogyan leszek én a haza szolgálatára kiképezve? Közben ismét felvételiztem, és ezúttal sikerült! Végül nem kellett bevonulnom, az egyetemistákat felmentették, csak nyáron kaptunk egy-egy hónap kiképzést.

– *A fogorvosi az egyik legnehezebb egyetemi szak, sok idő, energia. Egy fiatalembert más dolog is érdekel.*

– Igyekeztem, minden erőmmel benn maradni az egyetemen. Szabadidőmben Szendi Mártival, a menyasszonyommal rendszeresen jártunk az egyetemen kialakult baráti körrel közös programokra, kirándulásokra, táborozásra, kiállításra, színházba. Értékes öt év volt! A diploma évében, 1959 nyarán esküdünk meg. Álláslehetőség is adódott, sőt még lakást is ígértek Dorogon, ahol iskolafogász lettem. Aztán kiderült, hogy lakás nincs, de még rendelő, sőt eszközök sincsenek! Naponta jártam ki vonattal Dorogra. Komplet bőröndnyi eszközt vásároltam: kis tükröt, lámpát, szondát, nyakamba akasztható fúrót, összecsuksukható kis vaslábú széket... így láttam el a hozzám tartozó 22 község iskoláit, 11 000 gyereket. Sikerült magánpraxist is indítanom. Először édesapám lakásában nyitottam rendelőt, de nem engedélyezték, mert ez „kapitalista összefonódást” jelentett a fogorvos és a technikus között – mintha nem ez lett volna a beteg szempontjából a legjobb! Nagyapámtól örököltem egy kis lakást pár házzal odébb, ahol a konyhából alakítottuk ki a rendelőt. Közben Márti, a feleségem is letette a fogtechnikus mestervizsgát és együtt dolgozhat-

tunk, nem kellett szétválnunk. Sok betegem volt, többször éjfélig is vártak a páciensek. Reggel meg indulás Dorogra. Öt évig csináltam – nehéz volt, de szerettem. Ők is megszerettek, még a dorogi lexikonba is bekerültem, mint a járási iskolafogászat megteremtője.

– *Öt év után végre Budapest következett?*

– Egy évfolyamtársam, későbbi főnököm, szólt, hogy megüresedett egy állás a V. kerületi Madách téri rendelőben. Örömmel vállaltam. Három gyerekünk mellett nagy segítséget jelentett. Az akkori párttitkár főorvos hivatott, elmondta mennyire meg vannak elégedve a munkámmal, de hivatali előmenetel szempontjából jó lenne a párttagság. Hogy állok a vallással? Mondtam, hogy továbbra is aktívan gyakorlom. Igaz barátként rögtön más témára tért, elfogadta világnézetemet. Szívesen dolgoztam ott évtizedekig.

– *Elméleti munkára is jutott idő a sűrű gyakorlat mellett?*

– Már az egyetemen bekapcsolódtam a tudományos diákkörbe. Sok konferencián, szakmai találkozón vettem részt. Egyáltalán nem éreztem kényszernek, tehernek. Aktív munka mellett fontos az állandó szakmai fejlődés, látni, követni a változásokat. Az V. kerület lakóin általános fogászati állapotfelmérést végeztünk. Hatalmas munkát jelentett a rendelés mellett. Oktattam az egyetemről nyári gyakorlatra jött hallgatókat. Ma is elsődleges szempontnak tartom az orvos-beteg bizalom kialakítását, hogy a páciens nyugodtan üljön a székre, és tudja, bízhat bennünk. Mondhatom: nagyon sikeres évtizedek voltak.

– *Aztán történt valami...*

– Azt kell mondjam, a siker bajt is okozott. Van egy bölcs mondás: a részvényt ingyen kapjuk, de az irigységért nagyon meg kell dolgozni. Főorvos-helyettesként vezettem az egyik műszakot. Főnököm, egykori csoporttársam, külön munkára kért fel: egy parodontológiai szakrendelő létrehozására. Nehezen vállaltam el. Ötven év fölött, felnőtt gyerekek mellett, úgy gondoltam már nem nekem való az iskolapad. Aztán abbahagyva a praxist, mégis belevágtam.

Egy év tanulás következett. Budapesten egyedülállóan korszerű, minden modern felszereléssel ellátott helyiséget alakítottam ki látványos oktató táblákkal. Az egyetemről fel-

kértek a hallgatók gyakorlati oktatására is. Minden tekintetben sikert könyvelhettem el. Ez lett a vesztem. A főnököm rendkívül féltékeny lett rám. Olyan pszichikai stressz következett, ami nagyon megviselt. Rövidesen betegállományba, majd rokkant nyugdíjba kerültem ötvenhárom évesen 1988-ban.

– *Mások ilyen helyzetben összetörnek, feladják...*

– Azt szoktam mondani, hogy kétszeresen újrahasznosított vagyok. A szelektívből vett ki engem a Jóisten. Kettős hivatásom van. Az első a szülők és a család elhatározásából a fogorvosi pálya, amelyet nagyon szerettem. Az egyetemen biztos voltam benne, hogy a kezem munkájából fogok megélni, nem kell majd a fejemet használni. Az élet másképp alakult: a kezem nyugdíjba ment, s a fejem jött használatba. A rendszerváltással együtt a saját életemben is rendszerváltás következett 1989-ben. A családom és barátaim segítettek át a mélypontra. Unszolásukra mentem a teológiára. Mindig érdekelt a lélektan. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elvégeztem a teológiai és hitoktatói szakot. A Kertvárosi plébánián tudomást szerzett erről Molnár János plébános atya, és örömmel hívott segítőnek. Ekkor kezdődött az új életem. Azóta, az elmúlt 30 évben nem mentem sehová elfoglaltságot keresni, mindig a „célirányos véletlenek” irányítottak. Kerületünkben két katolikus iskola indítására is kaptam felkérést. Először a Szent János Apostol iskolában, majd tíz évig a Páli Szent Vince szakiskolában oktattam. Óvodai oktatásra is kaptam felkérést. Először Újpesten, majd a Várban a kolpingos óvodában. Tizennégy évig hetente kétszer foglalkoztam 80 gyerekkel. Annyi életörömet adtak nekem, hogy semmiképp nem lehettem volna depressziós.

– *Most is dolgozik?*

– Új programom is van, az Esély Budapest Alapítvány Élmények Táborá Tatán. Szlatényi György barátom a szervezője. Az ország távolabbi vidékeiről jönnek oda teljesen ingyenesen egy-egy hétre fiatalok, általános felső tagozatosok, közép- és szakiskolások. Két éve felkértek, tartsak számukra hitbuzgalmi előadást. Harminc színes diaképet vetítettem prezentációmban az emberről, az értékekről, az élet céljáról. Nem mozdult senki,

figyeltek. A tanárok megdicsérték, még ilyen előadást ők sem hallottak! Ez megint nagy öröm számomra. Tatára idén is készülök.

– *Jut idő, energia a családra, gyerekekre, unokákra?*

– Családon belül a szeretetet, mások felé fordulást is tanulni kell. Az unokákkal, dédunokákkal sokat beszélgetünk, észtornára járnak hozzánk. Már várom a legkisebbeket! Sokan vagyunk: három gyerek, tizenkét unoka, nyolc dédunoka és az idén újabb négy fővel bővül a család.

– *2019-ben sok ünnepségben, örömben volt része.*

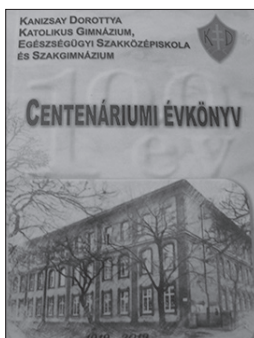
– A tavalyi év nagyon sűrű volt az ünnepségek tekintetében. Július 6-án volt a 85. születésnapom, feleségemmel pedig 60. házassági évfordulónkat ünnepeltük. Aztán gyémántdiploma-osztóra hívtak. Boldogságot jelentett, hogy ott és akkor kaptam 60 év szolgálat után gyémántdiplomát, ahol Gábor fiam most a dékán. (Ez évben egy unokám is kap fogorvosi diplomát.) Felkérést kaptam az évfolyam nevében a köszönő szavak elmondására. Örülök, hogy gondolataimat mindannyian magukénak vallják: ami az embert emberré teszi, az manapság teljesen háttérbe kerül. Tudnunk kell, az érzelem és empátia ma is nélkülözhetetlen!

Visszatekintve, hálát adok Istennek az életemért, a gondokkal és nehézségekkel együtt. A kettős hivatással nagyon szép éveket éltem, éltünk együtt feleségemmel. Naponta csoda, hogy együtt ébredünk, és együtt tervezzük teendőinket. Van értelme ma is életünknek. Goethével mondom: „A boldogságot nem lehet ajándékba kapni. Egyetlen titka: adni, és mindig csak adni. Jó szót, bátortást, hitet, és sok, sok, önzetlen tiszta szeretetet”. □

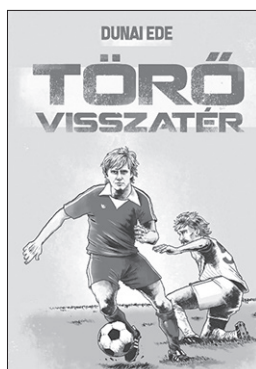
A gyémántdiploma átvétele valódi családi ünnep volt

Könyvek Újpestről

Száz év iskolatörténetét vetíti elénk e kötet, amely azonban nem csupán a „Kanizsai” múltjáról és jelenéről mesél. Az interjúkban és visszaemlékezésekben itt-ott felvillannak az intézménynek ott-hont adó település, Újpest eseményei is. Több írásban olvashatunk a város két kultikus iskolája, a fiúkat nevelő Könyves, és a lányiskola, a Kanizsai békés egymás mellett éléséről, a közös tánciskoláról, majd a koedukációval kezdődő rivalizálásukról. Az emlékkönyvben a korábbi igazgatók és néhány szaktanár foglalják össze a jelentős oktatási, szakoktatási és nevelési eseményeket, változásokat, valamint a színes iskolai sportéletet. A Kanizsai – amelynek fenntartását 2017-ben az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Katolikus Iskolai Főhatósága vette át – több mint ötven esztendeje az ország egyik legnevesebb egészségügyi szakközépiskolája.

A kötet az intézmény kiadásában jelent meg, helyben olvasható a helytörténeti gyűjteményben.

Dunai Ede az 1980-as évtized első éveibe repíti az olvasót, abba az időszakba, amikor fél évvel autóbalesete után Töröcsik András visszatért csapatához, az Újpesti Dózsához. A szerző ötletes technikával, „Törő” (másik becenevén Kесе) szemszögéből láttatja az eseményeket. Legendás mérkőzéseket, jelentős és sikeres labdarugótársakat idéz fel a kötet, amelynek bemutatóját – a lila-fehér labdarúgócsapat 1969-es bajnoki aranyérmének ötvenedik évfordulója apropóján – az újpesti városháza dísztermében tartották.

A könyv az Aposztróf Kiadó gondozásában jelent meg, kapható a nagyobb könyvárúházakban.

Megemlékezés

Február 17-én koszorúzással egybekötött megemlékezést tartottak Somogyi Béla és Bacsó Béla újságírók meggyilkolásának helyszínén, Újpesten a Vízművek területén található emlékműnél. A Népszava felelős szerkesztőjét és munkatársát, a fehérterrort támadó cikkeik miatt 1920. február 20-án az Ostenburg-különítmény tisztjei meggyilkolták és holttestüket a Dunába dobták. A rendezvényen Újpest Önkormányzata képviselőjében Bedő Katalin alpolgármester mondott beszédet.

Harangláb

Az Újpesti Városvédő Egyesület és az Újpesti Helytörténeti Alapítvány Újpest polgármesterének támogatásával a Megyeri Temetőben, a ravatalozó mellett új haranglábát kíván felállítani. Az Alapítvány saját forrásból elkészítette a terveket. Az építési költség várhatóan 7–7,5 millió Ft, amelyet – Újpest korábbi hagyományaihoz híven – közadakozásból kívánnak előteremteni. Azzal a kéréssel fordulnak az újpestiekhez, hogy lehetőségeikhez mérten támogassák a harangláb építésének költségeit. A támogatásokat az Alapítvány 10103173-44504000-00000005 bankszámla számára várják; a közlemény rovatban tüntessék fel „az új harangláb felállítására” megjelölést.

Tungsram múzeum

Az egykori Egyesült Izzó új tulajdonosa, a Tungsram Operations Kft. büszke az újpesti gyár hagyományaira és eltökélt szándéka, hogy a múlt emlékeit megőrző, igényes múzeumi gyűjteményt hozzon létre. Arra kéri mindazokat, akik az Izzóval kapcsolatos dokumentumokkal, tárgyi emlékekkel szívesen támogatnák a múzeum anyagát, jelentkezzenek a +3670 5030826 telefonszámon vagy a maria.hidvegi@tungsram.com e-mail-címen.

Gyász hír

Február 23-án, életének 81. évében elhunyt Göröcs János, az Újpest korábbi legendás futballistája, Újpest és Budapest díszpolgára. A csatár 18 évesen került az Újpesti Dózsához, amelyhez 15 éven át hűséges maradt. Csapatával 5 magyar bajnoki címet és 2 kupát nyert. Családjá és tisztelői március 13-án búcsúztatták a Megyeri temetőben.